

Ojala
Kuvionen
non fine laudde appa,
23.10.62.

JULES LAFORGUEN MUSTA HUUMORI

Pro gradu -tutkielma Jyväskylän Kasvatusopillisessa Korkeakoulussa 1962.

Ellen Sakari

Sisällys

Johdanto.....	1
Laforgeun runoilijaympäristö.....	7
Baudelairin vaikutus Laforgueen.....	12
Heinen vaikutus.....	18
Laforgeun tuotanto.....	23
Profeetasta "diletantiksi".....	24
M é l a n c h o l i e h u m o r i s t i q u e	
Ironiasta.....	30
Laforgeun ironiset runokuvat.....	39
Patron de cette terre - Pou rêveur.....	39
Mammifère à chignon.....	42
Moi-le-Magnifique.....	46
Terre paria - Mort mortelle.....	51
Triste astre.....	54
Langes des pudeurs - Cercueils des pianos.	57
Pierrot - Hamlet.....	59
Laforgeun sanasto.....	64
Runomitallisista seikoista.....	73
Laforgeun seuraajia.....	77
Loppusanat.....	87

Johdanto

Mon père (un dur par timidité)
Est mort avec un profil sévère;
J'avais presque pas connu ma mère,
Et donc vers vingt ans je suis resté.

Alors, j'ai fait d'la littérature,
Mais le Démon de la Vérité
Sifflotait tout l'temps à mes côtés:
"Pauvre! as-tu fini tes écritures..."

Or, pas le coeur de me marier,
Etant, moi, au fond, trop méprisable!
Et elles, pas assez intraitables!!
Mais tout l'temps là à s'extasier!...

C'est pourquoi je vivotte, vivotte,
Bonne girouette aux trent'-six saisons,
Trop nombreux pour dire oui ou non...

- Jeunes gens! que je vous serv' d'Ilote!

(Jules Laforgue, "Avertissement")¹

Ylläolevan paljonpuhuvan ja paljastavan runon, joka sisältää in nuce hänen elämänsä ja ongelmansa, Jules Laforgue kirjoitti Tanskassa v. 1886, käydessään tutustumassa Elsenörissä sijaitsevaan Hamletin linnaan. Hän siis toteaa kuivasti: "Alors, j'ai fait d'la littérature", mutta seuraavat säkeet paljastavat hänen asenteensa kirjailijakutsumukseen nähden. "Totuuden demoni", jolla ei ole suuria luuloja runoilijajäparan sepitelmistä, ei jätä tätä koskaan rauhaan.

"Totuuden demonista", ts. runoilijan terävästä älystä ja itsekritiikistä, johtuu epäilemättä Laforguen tuotannolle tyy-

¹ Jules Laforgue, Oeuvres Complètes, Paris, Mercure de France, 1922, II, ss 7-8.

pillinen musta huumori, senlaatuinen ironia, josta Verlaine käyttää runossaan "Art Poétique"¹ tuomitsevasti nimitystä "le rire impur". Jules Laforgue merkitsi uuden aikakauden alkua ranskalaisessa runoudessa, sillä - niinkuin Heine aikaisemmin saksalaisella kielialueella - hän ensimmäisenä rikkoi sitä perinnettä vastaan, joka vaati, että runon oli oltava luonteeltaan yhtenäinen. Laforgue näet sekoittaa toisiinsa kaihomielisyyden, ivan ja uskoutumisen (confidence), kuten Lanson huomauttaa. Ironia on kuitenkin silmiinpistävin ainesosa hänen runoudessaan. Häneen sopivat mielestäni erinomaisesti Baudelairin Pahan kukkien "Heautontimoroumenoksen" säkeet:

Ne suis-je pas un faux accord
Dans la divine symphonie,
Grâce à la vorace Ironie
Qui me secoue et qui me mord?

.....
Je suis de mon coeur le vampire,
- Un de ces grands abandonnés
Au rire éternel condamnés,
Et qui ne peuvent plus sourire!

×

Eräässä runossaan² Jules Laforgue määrittelee itsensä seuraavasti: "Bon Breton né sous les Tropiques". Hän oli todellakin bretagnelainen, mutta vain äidin puolelta. Isä, Charles, oli kotoisin Pyreneitten vuorilta, Tarbes'in kaupungista, minne perhe myöhemmin palasi. Maininta "né sous les Tropiques" pitää niin ikään paikkansa. Jules syntyi perheen toisena lapsena elokuun 16. päivänä v. 1860 Montevideossa Uruguayssa, missä hänen isänsä toimi perustamansa ranskalaisen koulun opettajana. Kuusi vuotta myöhemmin isä lähetti vaimonsa, vanhempansa ja viisi

¹ Kirjoitettu v. 1874 Monsissa, julkaistu 10. 11. 1882 Paris Modernessa.

² "Préludes autobiographiques", Les Complaintes, Oeuvres, I, p. 62 (Paris, Mercure de France, 1922).

lastaan kotikaupunkiin Tarbes'iin, kuten jo mainittiin. Itse hän seurasi perhettään v. 1868, mutta vain viedäkseen kaikki muut paitsi kaksi vanhinta lastaan, Emile'in ja Jules'in, takaisin Montevideoon, jossa elämä tuntui kaikesta huolimatta tulevan halvemmaksi kuin Ranskassa. Emile ja Jules jäivät kouluun Tarbes'iin aina vuoteen 1876 saakka. Mainittuna vuonna perhe, joka oli edellisenä vuonna kokoontunut jälleen Eurooppaan, entistään huomattavasti runsaslukuisempaan, muutti näet Pariisiin. Kun äiti samana vuonna kuoli, jäi yksitoista lasta orvoiksi. Vanhimmat lapset Emile ja Jules olivat tosin olleet tavallaan orpoja jo Tarbes'in aikoinakin, äidin palattua takaisin Montevideoon. Syystä viimeksi mainittu kirjoittaakin kymmenen vuotta myöhemmin: "J'avais presque pas connu ma mère", kuten olemme nähneet.

Äidin kuoltua lapset turvautuivat luonnollisesti entistä enemmän toisiinsa. Jules kiintyi erikoisesti sisarensa Marie'hin, sisarusparven kolmanneksi vanhimpaan, joka oli hänen uskottunsa aina kuolemaan saakka.

Muutto Pariisiin oli luonnollisesti erittäin merkityksellinen tulevalle runoilijalle. Hän jatkaa koulunkäyntiään Condorcet-lyseossa - silloinen Lycée Fontanes, - jossa hänellä on koulutoverina mm. Henri Bergson¹, mutta menestyy melko huonosti. Peräti kolmasti hän yrittää läpäistä ylioppilastutkinnon, mutta epäonnistuu. Kerran hän jo selviytyy kirjallisesta kokeesta, mutta epäonnistuu suullisessa ujoutensa vuoksi. Huolimatta vähäisestä tutkintomenestyksestä hän opiskelee kuitenkin erittäin aktiivisesti. Pääkaupungissa hänelle tarjoutuu tilaisuus tutustua moninaisiin kulttuurilaitoksiin. Niinpä hän viettää päiväkaudet museoissa ja kirjastoissa, kuuntelee mm. Tainen luentoja ja kirjoittaa hedelmöittävän ilmapiirin innoittamana näy-

¹ Warren Ramsey, Jules Laforgue and the Ironic Inheritance s. 27, New York, 1953.

telmiä ja massoittain säkeitä, jotka vie sunnuntaisin Paul Bourget'lle luettavaksi. Tähän hän oli tutustunut vuonna 1880. Ihailu vanhempaa runoilijaa kohtaan on rajaton, suorastaan liioiteltu, kuten käy ilmi Laforguen ensimmäisenä julkaistun, Les Complaintes ^{nimisen} ~~kokoelman~~ omistusrunosta "A Paul Bourget". Siinä hän käyttää tästä nimitystä "pur poète".

Vuonna 1881 Laforgue jää yksin Pariisiin, isän muutettua suuren lapsijoukkonsa kanssa Tarbes'iin, päästäkseen sukulaisensa lähettyville ja saadakseen näiltä tukea lasten kasvattamisessa. Isoveli Emile on suorittamassa asepalvelustaan. Jules jää pääkaupunkiin lähinnä työnsä vuoksi. Kriitikko ja suuri taiteentuntija Charles Ephrussi on ottanut hänet palvelukseensa sihteerinään. Musertava, sydäntäkouristava yksinäisyyden tunne valtaa nuoren miehen mielen. Orpoudentunne on niin voimakas, että se lopulta muuttuu eräänlaiseksi taiteelliseksi nautinnoksi, kuten runoilija mainitsee kirjeessään lempisisarelleen Marie'lle: "Minä ikävöin! minä ikävöin!... Eilen, sunnuntaina, ikävöin niin, sydäntäni kouristi väentungoksessa sellainen yksinäisyyden tunne, että siitä tuli eräänlainen ~~eräänlainen~~ taiteellinen nautinto".¹

Sanat "ennui", "spleen", "mal du siècle" luonnehtivat ehkä parhaiten Jules Laforguen mielentilaa niiden muutamien yksinäisten kuukausien aikana, jotka hän viettää Pariisissa vuoden 1881 loppupuolella. "Ennui" ja "spleen" olivat hänelle jo vuosien takaisia tuttavuuksia. Matkustaessaan 6-vuotiaana Montevideosta Bordeaux'hon laivalla hän oli joutunut sellaisen ikävystymisen valtaan, että hän muistaa sen vielä viisitoista vuotta myöhemmin kirjoittaessaan Saksasta ystävälleen Charles Henrylle joulukuussa v. 1881²: "Je m'ennuie prodigieusement.

¹ Ceuvres complètes, IV, s. 6.

² Ramsey mainitsee erehdyksessä Laforguen kirjoittaneen tämän kirjeen v. 1883. Huomautuksessa hänellä on kuitenkin oikea päiväys. Vertaa Ramsey, Jules Laforgue, s. 18 ja s. 244.

Depuis que j'ai traversé l'Atlantique (6 ans couchant sur la mer) je n'avais eu d'aussi noires crises de spleen". Tuulen tyyntymisen vuoksi matka Ranskaan kestitkin silloin kokonaista 75 päivää.

V. 1881 Jules Laforguen elämässä tapahtuu suuria muutoksia. Charles Ephrussin ja Paul Bourget'n suosituksesta hänet nimitetään vuoden lopulla Saksan keisarinnan Augustan kotiopettajaksi ja luennoitsijaksi, mitä virkaa hän sitten hoitaa viiden vuoden ajan. Laforguen valmistautuessa lähtemään Saksaan saapuu Tarbes'ista suruviesti. Isä on kuollut. Runoilija harhailee jälleen Pariisin ihmisvilinässä lohduttomana. Tarbes'iin saakka hän ei enää ehdi matkustaa ennen uuteen virkaan astumistaan. Hän voi vain lähettää sisarelleen surunvalittelusähkeen, joka on "si économique et sec", kuten hän itse jälkeempäin ironisesti huomauttaa kirjeessään. Laforgue luonnehtii sattuvasti isänsä jo edellä lainatuissa säkeissä: "Mon père (un dur par timidité)/est mort avec un profil sévère": Ankaran naamion suojaar kätkeytyvän isän luonteen avaimen antavat sulkumerkeissä olevat sanat "arkuuttaan tyly". Nämä sanat sopisivat yhtä hyvin runoilijaan itseensä, sillä hänkin oli tavallaan "un dur par timidité". Ujous ja arkuus ovat osaltaan hänen kärkevän ironiansa avaimia. Ironia on hänen "tylyytensä"; siitä hän rakensi suojamuurin itselleen, samanlaisen kuin isä näennäisestä ankaruudestaan.

Jules Laforguen ujoudesta johtui epäilemättä myös hänen hieman erikoinen suhtautumisensa naiseen, mihin "Avertissement"-runon säkeet niin ikään viittaavat; Laforgue oli kokenut rakkauspettymyksen ollessaan vielä nuori koulupoika. Tämän pettymyksensä hän kosti nuoruudenrunossaan "Excuse Macabre" ja monessa muussa runossa myöhemmin. Pohjimmaltaan hän on kuitenkin pelokas ja hämmentynyt. "Avertissement"-runon mukaan hä-

nellä ei ollut rohkeutta mennä naimisiin, sillä, kuten hän kirjoittaa, hän piti itseään liian halveksittavana. Runo on kirjoitettu vuoden 1886 tammikuussa. Saman vuoden lopulla Laforgue kuitenkin jo uskaltaa solmia avioliiton nuoren englannittaren Leah Leen kanssa. On kenties hyvinkin merkittävää, että hänen valitunsa on juuri Englannista. Kirjoittaahan hän eräässä kirjeessä, että on olemassa kolme sukupuolta: miehet, naiset ja englannittaret. Viileä englantilaisuus yleensäkin oli ilmeisesti kiehtanut Laforguen mieltä. Mutta vaikka hän moittii naisia siitä, että nämä eivät ole kyllin taipumattomia, säe "tout le temps là à s'extasier" osoittaa, että tämä rakkauden halveksija, joka on aikaisemmin huudahtanut "J'ai craché sur l'amour et j'ai tué la chair!"¹ on oikeastaan herkkä ja palvova naisen ihailija. Tähän teemaan palaan myöhemmin.

Lopuksi runoilija antaa "Avertissement"issaan vielä erinomaisen kuvan itsestään, päättämättömästä "pikku Hamletista", joka kaisen tuulenpuuskan mukaan pyörivästä tuuliviiristä, joka elää kituuttaa kykenemättä sanomaan kyllä tai ei. Viimeisessä säkeessä hän antaa edustavan näytteen mustasta huumoristaan huudahtamalla: - "Jeunes gens! que je vous serv' d'Illote!" "Helootti, hylkiö" vaikuttaa yllättävästi lukijaan, joka odottaisi saanaa idole ("epäjumala") tai idéal ("ihanne") tässä yhteydessä. Kysymyksessä on vähintäänkin pureva itseironia, suorastaan hirttelishuumori. Ramsenyllä esiintyvä käännös "Young men! There's a moral here" on kyllä sujuva, mutta sangen väritön.

"Avertissement"-runo on kokonaisuudessaan erinomainen johdanto Laforguen elämään ja taiteeseen, sillä se sisältää kaikki ne ainekset, joista Jules Laforguen runoilijankohtalo koostuu, ja ne teemat, joita hän itse on kehitellyt tuotannossaan. Toisaalla orpous ja arkuus, toisaalla totuuden vaatimus ja pureva iva.

¹ "Pour le livre d'amour", Sanglot de la terre, Oeuvres, I

Laforguen runoilijaympäristö

Jules Laforguen elämä ja kirjallinen luomiskausi jäivät hyvin lyhyiksi, sillä "la mort mortelle", jota hän runossa "Préludes autobiographiques" kertoo odottelevansa, sai saaliinsa 20. päivänä elokuuta v. 1887, runoilijan täytettyä juuri 27 vuotta. Laforguen kirjallinen kausi sattuu erittäin mielenkiintoiseen ajankohtaan. Vuoden 1882 tienoilla oli dekadenttien valtakausi ja neljä vuotta myöhemmin ilmestyi symbolistien ohjelmajulistus Le Figaro-lehdessä .

Laforguea on melko vaikeata luokitella täsmällisesti. Toiset tutkijat pitävät häntä puhtaasti dekadenttina kirjailijana. Lanson on kirjoittanut Laforgue-esittelyssään, että tämä edustaa dekadenttisen hengen ylintä astetta¹. Dekadenttien ryhmään Laforgue epäilemättä lähinnä kuuluukin, sillä hän oli joutunut kiinteästi heidän vaikutuspiiriinsä hydropaattien klubissa vieraillessaan. Lisäksi Laforguessa oli synnynnäisesti oivallista maaperää dekadenttien "mal de fin de siècle"ille. Hän mainitsee myös itse ihailevansa dekadenssia kaikessa². Tästä kirjallisuusvirtauksesta Lanson on antanut seuraavan nasevan määritelmän: "Le 'décadentisme', poésie de raillerie et de l'universelle négation". Itse tämän nimityksen synty on mielenkiintoinen, sillä Verlaine käytti sitä todennäköisesti ensimmäisenä runossaan "Langueur", jonka Le Chat Noir julkaisi toukokuun 26. päivänä v. 1883. Runo alkaa: "Je suis l'Empire à la fin de la décadence". Alexandre Micha on esittänyt sellaisen olettamuksen, että Verlaine olisi tässä runossa tahtomattaan herättänyt nuorissa runoilijoissa ajatuksen käyttää itsestään nimitystä dekadentit³.

¹ G. Lanson, Histoire de la Littérature Française, s.1126, (Paris, 1951).

² Kirje Charles Ephrussille, Oeuvres, IV, s. 107.

³ Alexandre Micha, Verlaine et les poètes symbolistes, Classiques Larousse, s. 37, (Paris).

Laforgue lasketaan myös usein kuuluvaksi symbolistien kirjalliseen ryhmään. Häntä on jopa sanottu todelliseksi symbolismin symboliksi. Yleisesti Laforguea pidetään kuitenkin lähinnä symbolistien edelläkävijänä.

Ernest Raynaud on luonnehtinut dekadenttien ja symbolistien välistä eroa seuraavaan tapaan¹: "Dekadentit eroavat symbolisteista siinä, että he hyväksyvät välittömän emotion, elämänilmiöiden tarkkan esittämisen, sen sijaan että vaatisivat niiden transponoimista". Heitä voidaan pitää konservatiivisempina kuin mitä symbolistit olivat, ja voi jopa sanoa, että he eivät käyttäneet lainkaan symbolia, kuten Guichard huomauttaa². Dekadentit olivat mieltyneet kaikkeen ylihienostuneeseen ja toisaalta kaikkeen epänormaaliin ja sairaalloiseen, edustaen siten tavallaan uutta romanttista virtausta. Mutta sekä dekadenteille että symbolisteille on luonteenomaista se, että he halusivat saada säkeisiinsä enemmän salaperäisyyttä, enemmän uneksuntaa ja enemmän musiikkia. Laforgue kirjoittaa mm. joulukuussa v. 1881 ystävälleen Charles Henrylle: "Uneksin runoudesta, joka olisi psykologiaa unen muodossa, kukkineen, tuulineen, tuoksuineen, selittämättömiä sinfonioita, joissa melodinen aihe toistuu."³ Ja myöhemmin, v. 1883, hän selostaa sisarelleen Marielle: "Runo ei saa olla täsmällinen kuvaus (kuten romaanin sivu), vaan sen täytyy olla noyée de rêves".⁴ Nämä lausunnot sisältävät mielestäni lähinnä symbolistisen ohjelmajulistuksen.

Jules Laforgue lienee kuitenkin yksi kaikkein itsenäisimmistä ilmiöistä ranskalaisessa kirjallisuudessa, sillä hän pyr-

¹ La Plume, 15. tammikuuta v. 1904.

² Léon Guichard, Jules Laforgue, s. 21 (Grenoble, 1950).

³ Oeuvres, IV, s. 66.

⁴ Ibid., V, s. 21.

ki luomaan innokkaasti uutta ja omaperäistä, välittämättä kirjallisista muotivirtauksista. Tähän on syynä toisaalta Laforguen erikoinen runoilijalaatu, toisaalta se seikka, että hän suoritti kirjailijatyönsä vieraisissa oloissa, kaukana ranskalaisista virkaveljistään. Kuten jo mainittu, hän vietti viiden vuoden ajan Saksassa, lukuunottamatta lyhyitä kesälomia. Runoilija oli luonnollisesti kirjeitse kosketuksessa joihinkin kirjailijatovereihinsa, kuten Bourget'hen ja Gustave Kahnin, mutta hän oli silti melko eristetyssä asemassa. Hänellä oli mm. usein vaikeuksia, kun hän koetti hankkia maanmiestensä vastailmestyneitä teoksia. Täysin hän ei kuitenkaan ole voinut välttyä aikalaistensa ja edeltäjiensä vaikutukselta. Aikaisemmin on jo ollut puhe Paul Bourget'ista, jonka vaikutusta runoilija pitää itse erittäin huomattavana. Hän kirjoittaa Emileveljelleen heinäkuussa 1886: "Muistan ajan, jolloin vein Bourget'ille näytelmiä, romaanin lukuja ja joukoittain säikeitä, kuvitellen: tällä erää hän ihastuu! Seuraavana sunnuntaina hän vastasi minulle: "Te ette osaa vielä ranskaa, ettekä kirjoittamisen taitoa, ettekä Te osaa vielä ajatella itse". Laforgue jatkaa kirjeessään: "Kun luen vanhoja kirjoituksiani, ymmärrän kuinka oikeassa hän oli ja pidän onnenani sitä, että saan olla täällä, sillä se että olen kaukana Pariisista on estänyt minua julkaisemasta typeryyksiä, joita olisin saanut katua koko ikäni".¹

Aivan ensimmäiset henkilökohtaiset kosketuksensa aikakauden runoilijoihin Laforgue oli saanut jo mainitussa ns. "hydropaattien"² klubissa Seinen vasemalla rannalla. Sen kokouksissa

¹ Oeuvres, V, s. 146.

² Hydropaatit, Emile Goudeau'n Pariisissa v. 1878 perustama kirjallinen kerho, jonka tarkoituksena oli antaa nuorille runoilijoille tilaisuus lukea itse runojaan päteväille kuulijakunnalle. Mm. Paul Bourget, Maupassant, Hennique, Richepin jne. kuuluivat tähän kerhoon, joka jakautui useampiin ryhmiin: "Hirsutes", "Dekadentit" ja "Chat noir":

kävivät nimenomaan nuoret dekadentit, jotka halusivat saada tuotteitaan julkisuuteen. Eräässä hydropaattien kokouksessa ke-
vällä 1880 Laforgue tutustui Gustave Kahnin, tulevaan symbolis-
tiin, josta hän sai hyvän ystävän ja tavallaan myös kilpailijan.
Kahnilla ja Laforguella oli tapana keskustella runouden ongelmis-
ta todennäköisesti hyvinkin perusteellisesti ja näyttää toisil-
leen tuotteitaan. Tämän johdosta useat tutkijat ovat epätietoi-
sia siitä, kumpi heistä ensimmäisenä käytti oma-aloitteisesti
myöhemmin symbolisteille tyypillistä vapaata runomittaa. Mainit-
takoon, että Rimbaud oli jo käyttänyt vapaata mittaa runoissaan
"Les Illuminations" ja "Une saison en Enfer" toistakymmentä
vuotta aikaisemmin. Lienee lopultakin hyvin vähän merkitsevää,
kirjoittiko Laforgue ensimmäisenä vapaamittaisia säkeitä vai te-
kikö sen Kahn. "Vers libre" löi joka tapauksessa itsensä jossain
määrin läpi juuri niihin aikoihin, jolloin Laforgue kirjoitti
"Viimeiset säkeensä" ^{tällä mitalla}. Mainittakoon, että Laforgue oli kääntänyt
vapaamittaista Walt Whitmania La Vogue-julkaisuun v. 1886.

Kieltämätöntä on, että Laforgue on itse kertonut kirjeessään
ystävällisen Charles Henrylle vuoden 1881 lopulla tullessaan muo-
toon nähden kahnilaiseksi: "Je deviens (comme forme) kahnesque
et mallarméen".¹ Samasta kirjeestä käy ilmi, että Kahnin ohel-
la "Pahan kukkien" runoilija, Baudelaire, kuulut parnassolaiset,
lainauksessamme mainittu Mallarmé, Sully-Prudhomme ja François
Coppée ovat epäilemättä vaikuttaneet Laforgueen eniten. Laforgue
kertoo myös, missä järjestyksessä vaikutteet ovat tulleet ja
miten
hän on oma käsityksensä runoudesta muuttu. Pidettyään aikaisem-
min kaunopuheisista kehittelyistä ja ^{Sen} jälkeen vuorollaan Coppées-
ta, Sullyn Justice'istä ja Baudelairesta hänestä tulee lopul-
ta Kahnin ja Mallarmén seuraaja. Viimeksi mainittuun Laforgue

¹ Vaikka rajoittava "muotoon nähden" on sulkeissa, sen mer-
kitys ei siitä suinkaan vähene. Oeuvres, IV, s. 66.

tutustui myös henkilökohtaisesti Pariisissa, Mallarmén kootessa vaatimattomaan rue de Rome'in varrella sijaitsevaan kotiin-
sa tiistaisin nuoria runoilijoita. Näissä tiistai-istunnoissa
joita Mallarmé järjesti miltei kuolemaansa saakka, monet kuu-
luisat runoilijat tapasivat toisiaan. Heistä mainittakoon Hen-
ri de Régnier, Claudel, Gide ja Valéry.

Myös Tristan Corbière'in nimi yhdistetään usein Laforguen
nimeen. Lanson mainitsee mm. "Jules Laforgue saa kiittää pal-
josta 'valtameren boheemia' Tristan Corbière'ia"¹. Laforgue itse
sanoo asiasta seuraavaa: "Kaikki heittävät vasten kasvojani
Corbière'in. Sallikaa minun muodon vuoksi kertoa teille, että
"Valitukseni" olivat Vanier'illa [Laforguen kustantaja] puoli
vuotta ennen Poètes Maudits'n julkaisemista ja että pidin kä-
dessäni Amour Jaunes'ia [Corbière'in runokokoelma, vuodelta 1873]
vasta viime kesäkuussa. Tämän teille uskottuani tunnustan,
että on olemassa hivenen nielialan sukulaisuutta itseni ja ih-
meellisen ja auttamattoman hullun Corbière'in välillä... Mikäl-
minulla on hiukan Corbière'in sielua, niin sitä on sieluni bre-
tagnelaisessa vivahduksessa. Mitä tulee hänen menetelmiinsä,
niiden kannalla en ole... Corbière'illä on tyylikkyyttä (chic)
minulla on huumoria; Corbière ~~kehertää~~ minä kehrään; minä
elän absoluuttisesta filosofiasta enkä hermonykäyksistä; kel-
paan kaikille, enkä ole raisuuteni vuoksi tavoittamaton. Minun
rakkauteni ei ole keltaista, vaan valkeata ja suuren surun vio-
lettia (violet gros deuil). Ja lopuksi Corbière ei välitä sä-
keistöistä eikä riimeistä... eikä koskaan rytmistä. Minä väli-
tän niistä niin paljon, että luon uutta; minä olen halunnut tel-
dä sinfoniaa ja melodiaa, kun taas Corbière jatkaa ikuista vin-
gutustaan"². Kirjeessään Laforgue luonnehtii samalla omaa runou-
taan.

1 Lanson, Op. cit., s. 1126.

2. Kirje Léo Trézenikille elokuussa 1885. Oeuvres, V.ss.136.

Baudelairin vaikutus

Aikaisemmista ranskalaisista runoilijoista on Baudelaire ollut kenties läheisin Laforguelle. Kuten tämä itse mainitsee, hän on ollut baudelairilainen, ainakin kirjailijauransa alkuaikoina. Kirjeissään hän lainaa usein Baudelairin säkeitä ja kertoo mm. kirjeessään Charles Henrylle joulukuussa 1881 piirtäneensä hyvin kummallisen luonnoksen tämän runoon "L'amour et le crâne".¹ Seuraavan vuoden toukokuussa Laforgue kirjoittaa samaiselle ystävälleen: "Je déteste les mots crus, j'aime rester chaste, j'adore certaines conversations, bref, j'aurais été bien heureux de connaître Baudelaire et d'être son inséparable..."²

Laforguen dandyismi ja hänen taipumuksensa dekadenttisuuteen ovat erityisesti baudelairilaisia piirteitä. Häntä vaivaa lisäksi samanlainen pohjaton "spleen" kuin vanhempaa runoilijaa. Mainittakoon, että sana "spleen" on peräisin amerikkalaiselta runoilijalta Edgar Allan Poelta, jonka ~~tarinoiden~~ ranskan-taminen oli Baudelairin suurtöitä. Laforguea rasittaa myös sama kuluttava, selittämätön "ennui", josta Baudelaire on antanut seuraavan nerokkaan määritelmän: "l'ennui, fruit de la morne incuriosité". Baudelairin "Spleen"-runon säkeet, jotka sisältävät tämän määritelmän, ovat epäilemättä parasta mitä "ennuista" on koskaan kirjoitettu:

Rien n'égale en longueur les boiteuses journées
Quand sous les lourds flocons des neigeuses années
L'ennui, fruit de la morne incuriosité
Prend les proportions de l'immortalité.³

¹ Oeuvres, IV, s. 75.

² Ibid., IV, ss. 161-162.

³ Baudelaire, Les fleurs du mal, "Spleen", s. 118.

Laforguen kirjeissä sanat "ennui" ja "spleen" toistuvat alati: "...si vous saviez dans quel trou de spleen j'enfoncé, j'enfoncé... (IV, s. 144). Je m'ennuie, voilà tout. Je sens le vide ^{de} (tout, de l'amour, de la gloire, de l'art, de la métaphysique. Mais voilà, j'e m'ennuie, parce que je vois que tout est vide et mensonge et apparence et spleen."¹ Laforguella "ennui" ja "spleen" ovat saaneet "kuolemattomuuden mittasuhteen" "Spleen on hänelle "eunuque à froid"² tai hän tekee siitä itselleen nelikulmaisen obeliskin, jonka huipulla hän mietiskelee:

L'obélisque quadrangulaire,
De mon spleen monte; j'y digère,
En stylite, ce gros Mystère."

(Oeuvres, I, s. 161)

Samantapaisen elämänasenteen, dandyismin, synkkämielisyyden ja ikävystymisen lisäksi on Laforguella ja Baudelairella yhteistä musta huumori. Unto Kupiainen huomauttaa teoksessaan "Baudelaire - Pahan Kukkien runoilija", ettei tämän "kevyt ja leikillinen kielteisyys", jota Baudelairen tutkija Blaise Allan ihastelee, ole mitään huumoria. Kupiainen jatkaa: "Korkeintaan sille voi antaa "hirtehishuumorin" nimen"³. Niin Baudelairen kuin Laforguenkin elämänasenne on kaukana ymmärtäväisestä, lempeän, myhäilevän humoristin asenteesta. He ovat molemmat ironikkoja, jotka saattavat ivata itseään, ihmistä yleensä ja varsinkin naista, suorastaan sairaalloisuutta hipovalla tavalla. Tyypillistä mustaa huumoria sen synkimmässä muodossa edustaa Baudelairella runo "Une Charogne"⁴. Aivan samaa aihetta, joskin melkoisesti laajennetussa muodossa, käsittelee Laforgue runossa "Guitare"⁵.

¹ Oeuvres, IV, ss. 144-145.

² "Complainte d'un certain dimanche", Oeuvres, I, s.89.

³ Kupiainen, Baudelaire - Pahan kukkien runoilija, s.46, (Porvoo, 1953).

⁴ Baudelaire, Les fleurs du mal, s. 51.

⁵ Oeuvres, II, ss.197-202.

"Charogne"-runossaan Baudelaire maalaa rakastettunsa silmien eteen iljettävän tulevaisuudenkuvan. Kauniina, lempeänä kesäamuna runon minä on nähnyt rakastettunsa seurassa iljettävän haaskan, jota pitkin madot soluvat kuin paksu neste. Kuvattuaan näyn kauheutta, kertoja huomauttaa pilkallisesti:

- Et pourtant vous serez semblable à cette ordure,
A cette horrible infection,
Etoile de mes yeux, soleil de ma nature,
Vous, mon ange et ma passion!

Oui! telle vous serez, ô la reine des grâces.

Säkeiden ironiaa korostavat ihailevat nimitykset, joita rakastetusta käytetään.

Laforguen "Guitare"-runossa kuvataan aluksi hienoa ja yläpeätä maailmannaista, joka kulkee kuin kuningatar hovinsa keskellä. Mutta se päivä ei ole ole kaukana, jona

En votre plus beau drap de toile de Hollande
Vos gais héritiers vous coudront:
Puis dans votre cercueil, douce enfant qui sommeille
Sous le drap noir d'un corbillard
Conduit par un cocher ivre encor de la veille
Vous insultant pour un retard,
Lentement vous irez dans cette triste église
Où, les dimanches d'autrefois,
Vous vous abandonniez, frêle, en toilette exquise
Dans l'ouragan d'orgue et de voix.

"Iloiset perilliset" ja "kohmeloinen, herjaava kuski" muodostavat räikeän ironisen vastakohtan kaikella sille, mikä liittyy kuoleman juhlallisen murheelliseen majesteettiin. Runo jatkuu melko kesynä, runoilijan unohtuessa kuvaamaan siunaustilaisuuden kellojensoittoa ja miettimään kuohuvan Pariisin välinpitämättömyyttä, Pariisin, jossa kaikki jatkuu ennallaan. Laforguen terävää silmää ja etevää ihmistuntemusta osoittavat seuraavat, vainajan ystävättärien mietteitä koskevat säkeet:

Mais bientôt, se levant, vos meilleures amies,
Sans y songer, du coin de l'oeil,
Comparent les façons plus ou moins alanguies
Dont elles portent votre deuil!

Lukuisien valmistelevien säkeiden jälkeen muuttuu runon sävy huomattavasti kyynillisemmäksi, suorastaan karkeaksi. Baudelairemaisen ilkeä, epäterve vahingonilo kuultaa jokaisesta rivistä:

Car vous irez pourrir, fière et fine mondaine,
Chef-d'oeuvre unique de Paris:
Pourrir comme un chien mort! et ce plomb et ce chêne
Sont de dérisoires abris!
Vous, belle! Vous, grand coeur! Vous, âme immense ouverte,
Aux voix de l'univers profond,
Vous, tout, vous pourrirez, fétide, informe, inerte
Comme une charogne sans nom,
.....
Vos seins blancs seront secs comme deux vieilles nêfles,
Vos cuisses iront en lambeaux,
Votre nez si mutin ne sera plus qu'un trèfle
Et vos bras que deux maigrès os.
Tout pourrira: vos mains qui retenaient les guides,
Au Bois, de si belle façon,
Votre ventre peau flasque, et, se creusant de rides,
Votre cervelle de pinson:
Vos intestins sucrés, vos pieds souples d'almée,
Vos pounons roses, votre coeur,
Et votre clitoris qui vous tordait, pâmée,
En de longs spasmes de langueur:
Aux trous de vos yeux bleus rêvera la vermine
Vos blonds cheveux soyeux, ardents,
Tomberont, et pour faire aux vers mous bonne mine
Vous sourirez à belles dents.
.....

"Chef-d'oeuvre unique de Paris" on samanlainen ivallinen nimitys kuin Baudelairella esiintyvät "Etoile de mes yeux", "soleil de ma nature" jne. Huomattavaa on vous-persoonapronominin käyttö molemmilla runoilijoilla. Ranskassa tosin käytetään teitittelymuotoa paljon enemmän kuin esim. Suomessa, hyvinkin tuttujen ihmisten kesken, mutta tässä on epäilemättä käytetty muotoa vous ironian aseena. Varsinkin Laforguella on vous-pronominin toistuminen säkeissä "Vous, belle! Vous, grand coeur! Vous âme immense ouverte/Vous, tout, vous pourrirez..." selvästi tarkoituksellista.

Itse makaaberin aiheen ja karmeiden runokuvien lisäksi on näissä runoissa Laforguella ja Baudelairella yhteistä myös runomitta. Kunmas-

sakin runossa vuorottelevat aleksandriinit kahdeksantavuisten säkeiden kanssa. Säkeistöjako on runoissa erilainen. Baudelairella on 14 nelisäettä. Laforguen säkeistöt, mikäli sellaisista lainkaan voi puhua tässä tapauksessa, ovat pitkiä, 20, 12, 24, 32 ja 15 säkeisiä. Laforguen laaja runo on ja joistakin onnellisista oivalluksista voimakkaasta ironiastaan huolimatta esikuvaansa paljon karkeampi ja epätasaisempi. Siitä puuttuu täysin Baudelairen musikaalisuus ja eräänlainen absurdi hienostuneisuus, joka tekee dekadentin sairaalloisen runon nautittavaksi. Laforguen puolustuksena voinee pitää sitä, että "Guitare" kuuluu runoilijan varhaisimpaan tuotantoon: se on vuodelta 1879 tai 1880¹. Se on lisäksi keskeneräinen, eikä senkään vuoksi pysty kilpailemaan Baudelairen "Charognen" kanssa. Mainittakoon, että André Gide piti Baudelairen runon viimeistä säkeistöä

Alors, ô ma beauté, dites à la vermine
Qui vous mangera de baisers,
Que j'ai gardé la forme et l'essence divine
De mes amours décomposés!

erikoisen suuressa arvossa, sen mystillisen sävyn vuoksi, joka näistä riveistä huokuu². Se päättää omalaatuisesti iljetävän kuvan, jonka runoilija on taitavasti valmistanut kolmessaatoista säkeistössä. Olisiko Laforgue mahdollisesti pyrkinyt samantapaiseen ratkaisuun seuraavissa keskenjääneissä loppusäkeissään...?

Et les fleurs, ô Nature aveugle, que tu brodes
Avec les atomes des morts.....

Kauneuden katoavaisuus on ollut runoilijoiden lempiaiheita. Varsinkin rakkauspettymysten kohdatessa tuntuu lohdulliselta ajatella, että pettymysten aiheuttaja, niin kaunis ja ylväs kuin onkin, on oleva vain "matoin eväs" kuoltuaan. Niin makaberin synkästi ja karkean ironisesti kuin edellä lainatuissa runoissa lienee tätä aihetta harvoin käsitelty.

¹ André Gide, Anthologie de la Poésie Française, s. 41.
(Paris, 1949).

² Œuvres II s. 200

Laforguen tuotannossa tapaa melko usein säkeitä, joiden alkusysäyksenä on mahdollisesti ollut jokin Baudelairin säe tai runokuva. Tällainen on esimerkiksi "Les têtes des morts"-runon¹ viimeinen säepari: "Avez-vous médité, les os gelés de froid/Sur ce ricanement sinistrement sceptique?" Kysymyksessä on pääkallon nauru; siis sama aihepiiri kuin edellä mainituissa runoissa. Baudelairin säe "Le sourire éternel de ses trente-deux dents" luonnehtii samanlaista tilannetta². Tämäntapainen säe esiintyy myös aikaisemmin lairissa "Guitare"-runossa.

Laforguen runo "Complainte du vent qui s'ennuie la nuit" on parodia Baudelairin runosta "Le jet d'eau"⁴, kuten alla olevista säkeistä käy ilmi:

Baudelaire:

O toi, que la nuit rend si belle,
Qu'il m'est doux, penché vers tes
seins,
D'écouter la plainte éternelle
Qui sanglote dans les bassins!
Lune, eau sonore, nuit bénie,
Arbres qui frissonnez autour;
Votre pure mélancolie
Est le miroir de mon amour.

Laforgue:

O toi qu'un remord fait s
morte
Qu'il m'est incurable, en
tes yeux,
D'écouter se morfondre au
porte
Le vent aux étendards des
cieux
Rideaux verts de notre hy
pogée
Marbre banal du lavabo,
Votre hébétude ravagée
Est le miroir de mon tom-
beau.

Voimakkaimmillaan on Baudelairin vaikutus havaittavissa Laforguen varhaistuotannossa.

¹ Oeuvres, I, s. 52.

² Baudelaire, "Danse macabre", op. cit., s. 190.

³ Oeuvres, I, s. 143.

⁴ Baudelaire, op. cit., s. 146.

Heinen vaikutus

Viettäessään kaksi vuotta kirjastojen yksinäisyydessä - todennäköisesti vuosina 1877-79 tai aivan vuosikymmenen vaihteessa - Laforguella oli ollut tilaisuus tutustua perusteellisesti moniin kirjailijoihin. Hän oli lukenut mm. suurta saksalaista pessimistiä Schopenhaueria, joka oli erikoisesti muodissa, sekä muita filosofeja, kuten Kantia, Hartmannia jne. Oltuaan syvästi uskonnollinen Laforgue oli kertomansa mukaan menettänyt uskonsa kaksikymmenvuotiaana, muuttuakseen mystiseksi pessimistiksi. Kirjeessään Madame Mullezerille Laforgue kirjoittaa sarkastisesti keuhkolla 1882: "Viiden kuukauden ajan olen leikkinyt askeettia, pientä Buddhaa, syöden kaksi munaa ja juoden lasin vettä päivässä, työskennellen viisi tuntia kirjastossa. Halusin mennä itkemään pyhälle haudalle. Mutta nyt, kun olen diletantti, joka on päässyt eroon kaikesta, menisin polttamaan savukkeen Golgatalle ja ihailemaan auringonlaskun ennennäkemättömiä vivahteita"¹. Tällainen suhtautumistapa on epäilemättä schopenhauerilais-hartmannilaisesta vaikutuksesta. ^{Varsinkin} Eduard von Hartmannilla, joka kehittäeli Schopenhauerin ajatuksia, on ollut huomattava vaikutus Laforguen tuotantoon. Hartmannin teos Philosophie des Unbewussten (v. 1869), jonka ranskalainen käännös ilmestyi v. 1877, oli hänelle erityisen läheinen ja tuttu². Hartmannilainen tiedostamattoman ajatus, "Inconscient", esiintyykin usein Laforguen runoissa: "Moi, ma trêve, confiant, / Je la veux cuver au sein de l'INCONSCIENT"³. Ramseyn mukaan Paul Bourget oli tutustuttanut Lafor-

1 Oeuvres, IV, s. 127-128.

2 Ramsey, Jules Laforgue, s. 45.

3 Oeuvres, .I, s. 65.

guen Hartmannin teokseen¹.

Ulkomaisista runoilijoista on Heinrich Heine ollut Laforguelle kenties eniten herätteitä antava. ~~Tällä~~ ^{Viimeksi mainitulla} oli ollut ti-laisuus tutustua Heinen romanttisen ironian värittämiin jo hyvin varhain, koska Marie-Jeanne Durryllä tapaamme maininnan, että Laforgue tutustui uudestaan "ystävänsä Heinrich Heineen v. 1880"², siis 20 vuotiaana. Ensi tutustuminen oli joka tapauksessa tapahtunut jo aikaisemmin.

Jules Laforguen ensimmäisen runokokoelman nimilehdellä on mottona seuraava säepari:

De la santé et un supplément d'argent,
Voilà, Seigneur, tout ce que je demande.

Tämä vaatimaton rukous on peräisin Heinrich Heinelta..

Heinen vaikutus ranskalaiseen runoilijaan näkyy ennen kaikkea tämän säkeiden yleisestä sävystä. Niin Heinella kuin Laforguellakin on tapana turvautua pilantekoon, silloin kun tuska valtaa mielen liian voimakkaana. Nainen ja rakkaus kiehtoo kummankin mieltä, mutta he ovat molemmat saaneet kokea katkeria pettymyksiä. Heinen kärsimykset ovat epäilemättä ~~kon-~~ **konkreettisempia** kuin Laforguen, jonka rakkauspettymykset ovat lähinnä mielikuvituksessa koettuja, ihanteen ja todellisuuden välisestä ristiriidasta johtuvia. Kumpaankin sopivat Heinen säkeet:

O, dieser Mund ist viel zu stolz,
Und kann nur küssen und scherzen;
Er spräche vielleicht ein höhnisches Wort,
Während ich sterbe vor Schmerzen.³

Pilkallisilla sanoillaan he saavat eräänlaisen hyvityksen.

1 Ramsey, Jules Laforgue, s. 40.

2 Marie-Jeanne Durry, Jules Laforgue, éd. Poètes d'aujourd'hui, Paris, 1952; s. 104.

~~3 Heinrich Heine,~~

3 Heine, Buch der Lieder, Die Heimkehr, s. 166 (Leipzig).

Iva on heidän kostonsa. Tällainen kostonhenki uhoaa esim. Heinen runosta, joka alkaa idyllin tavoin:

Ich wollte bei dir weilen
Und an deiner Seite ruh'n;
Du musstest von mir eilen,
Du hattest viel zu tun.

.....

Mutta kun rakastettu on välttelevä ja kieltää jäähyväissuudelmankin, runoilija äityy pilkalliseksi:

Glaub' nicht, dass ich mich erschesse,
Wie schlimm auch die Sachen stehn!
Das alles, meine Süsse,
Ist mir schon einmal geschehn.¹

Samantapaista ivallisuutta esiintyy Laforguen runossa "Excuse macabre", joka on kirjoitettu v. 1880, nuoruudenrakastetun muistolle. Tuleva runoilija oli rakastunut viisitoista-vuotiaana koulupoikana itseään vanhempaan Marguerite-nimiseen tyttöön, jota hän kaukaa ihailee ja palvoo. Marguerite menee jonkin ajan kuluttua naimisiin. Laforgue katsoo tulleen petetyksi. ^{Rakastetun} ~~Margueriten~~ muisto vaivaa häntä kipeänä, ja vasta viisi vuotta myöhemmin hän saa hyvityksen, kirjoittaessaan makaaberin runonsa, jossa hän keskustelee Margarethan pääkal- lon kanssa. (nimeä on siis hiukan muutettu):

Margaretha, ma bien-aimée, or donc voici
Ton crâne. Quel poli! l'on dirait de l'ivoire!
(Je le savonne assez, chaque jour, Dieu merci,
Et me permets d'ailleurs fort rarement d'y boire)
Te voilà!... Dans ces deux trous, deux beaux yeux jadis
Miroirs de ton âme enrhumée,
Rêvaient... Las! où sont tes belles tresses d'or, dis,
Margaretha, ma bien-aimée?

Runoilija tekee pilaa rakastetun kauneuden katoavuudesta, samaan tapaan kuin "Guitare"-runossa. Runon toisessa säkeis-

1 Heine, Buch der Lieder, Die Heimkehr, 55, s. 167.

2 Oeuvres, II, ss. 203-204.

tössä Laforgue taas mietiskelee kaiken katoavuutta maan päällä: vain vanha pääkallo on jäljellä Margarethasta. Hugot, Caesarit ovat vain -hiukan tuhkaa tuulessa. Auringot, maailmat, kaikki tuhoutuu tyhjyydeksi, olemattomuudeksi. Kohtaus muistuttaa Hamletin yksinpuhelua hautuumaalla. Samalla se on tyypillinen ajan kuva, sillä pääkallo oli hyvin tavallinen esine -memento mori-Laforguen aikalaisten kirjoituspöydällä. Tällainen pessimistinen mietiskely oli sitä paitsi ajan filosofian mukaista. Laforgue kehittelee edelleen ajatustaan maailmⁿkaikkeuden turhuudesta, varaten runon loppuun Heinen tavoin vielä viimeisen yllätyksen: hänpyytää saada luvan myydä pääkallon.

Et puisqu'en fin de compte, il n'est rien ici-bas
Qui ne soit vanité, fumée,
Ton crâne... je puis bien le vendre, n'est-ce pas,
Margaretha, ma bien-aimée?

Nuoruuden rakastetulle on kostettu näillä kyynillisillä säkeillä, samaan tapaan kuin Heine oli aikoinaan tehnyt.

Edell^ämainitut runot ovat hyvin erilaisia luonteeltaan. Heinen runo on kepeän ironinen laulu, kun taas Laforguen on kalmanhajuinen kaiken turhuuden julistus. Päämäärä on kuitenkin sama, ja siihen päästään samoin keinoin. Mitään lopullista menetystä ei ole tapahtunut, pettymyksestä huolimatta. Runoilija selviytyy - ainakin näennäisesti - voittajaksi mitätöimällä rakastetun osuuden pistävällä ironialla, joka sisältyy säkeisiin "Das alles, meine Süsse, / Ist mir schon einmal geschehn" ja "Ton crâne... je puis bien le vendre, n'est-ce pas, / Margaretha, ma bien aimée?" Lempeät puhuttelut "meine Süsse" ja "ma bien-aimée" korostavat säkeiden ivaa.

Runossa "Poseidon"¹ Heine tekee pilaa myös itsestään merenjumalan suulla:

¹ Heine, Op. cit., s. 214.

"Fürchte dich nicht, Poetlein!
Ich will nicht im geringsten gefährden
Dein armes Schiffchen,
.....

Samaan tapaan puhuu itsestään myös Laforgue "Dimanches"¹-runossaan, herättyään sentimentaalisista haaveistaan:

- Allons, dernier des poètes,
Toujours enfermé tu te rendras malade!
Vois, il fait beau temps, tout le monde est dehors,
Ça te fera une petite promenade.

Tyynnyttelevät huudahdukset "Fürchte dich nicht, Poetlein", ja "Allons, dernier des poètes", sisältävät hyvän joukon tervehdyttävästi vaikuttavaa itseironiaa.

Heinen kuuluisaksi tullut tekniikka varata pilkalliset säkeet runon loppuun, jolloin ne ikäänkuin nitätoivät edellä olevat ylistävät ja liian tunnepitoiset rivit, on sangen tavallinen myös Laforguella. Ranskalaisella runoilijalla saava kuitenkin vielä suuremman sijan, niin että usein kokonaiset runot ovat kirpeän sävyisiä. Heine on määritellyt mainiosti oman huumorinsa säkeissä "Als Herold, die lachende Träne im Wappen, / Diene dir mein Humor".² Samantapainen "hymyilevä kyynel" kimmeltää Laforguenkin runoilijavaakunassa.

¹ Oeuvres, II, s. 154.

² "Kronung", Die Nordsee, Buch der Lieder, s. 209.

Laforguen tuotanto

Huolimatta luomiskautensa tavattomasta lyhydestä Laforgue jätti jälkeensä mielenkiintoisen ja laajan tuotannon. Runoili-
sanomalehdissä julkaistujen yksityisten runojen ja kirjoituste-
jan vielä eläessä ilmestyivät runokokoelmat Les Complaintes,
v. 1885, ja l'Imitation de Notre-Dame la Lune, v. 1886. La
Vogue -nimisessä kirjallisessa aikakauslehdessä julkaistiin
v. 1886 Concile Féérique -sikermä, jonka runot esiintyvät myös
Laforguen kuoleman jälkeen ilmestyneessä kokoelmassa Des Fleurs
de Bonne Volonté. Runokokoelman nimen valinnassa on kenties
vaikuttanut Baudelairin Les Fleurs du Mal. Vuonna 1887 ilmes-
tyi La Voguessa, jota Gustave Kahn toimitti, viisi Laforguen
novellia, "Hamlet", "Le miracle des roses", "Lohengrin", "Salomé
ja "Persée et Andromède", jotka samana vuonna koottiin yhtenäis-
seksi kokoelmaksi. Novellikokoelman nimeksi tuli Les Moralités
Légendaires, ja siihen liitettiin vielä Revue Indépendante'issa
julkaistu novelli "Pan et la Syrinx". Tämäkin teos tuli julki-
suuteen vasta Laforguen kuoltua. Vuosisatamme alussa ilmestyi
vielä kaksi kokoelmaa: Le Sanglot de la Terre (v. 1901), joka
oli kirjoitettu jo vuosina 1878-1883, sekä Mélanges Posthumes
(1903). Runojen ja novellien ohella on Laforgue kirjoittanut
lukuisia sanomalehtiartikkeleita kirjallisista aiheista sekä
mm. taidearvosteluja. Myöhemmin on Laforguen elämäntyö koottu
yhteen ja julkaistu mm. Mercure de Francen toimesta. Ramsey
on liittänyt teokseensa Jules Laforgue and the Ironic Inheritance
erittäin yksityiskohtaisen bibliografian, josta käy ilmi, mitä
vuosittain on julkaistu Laforguelta. Siinä esiintyvät myös kaik-
ki Laforguea koskevat tutkimukset.

lisäksi

Dramas
Kv. 7

Profeetasta "diletantiksi"

Kokoelmassaan Le Sanglot de la terre, jonka runot Laforgue on kirjoittanut vuosina 1878-1883, siis osittain samoihin aikoihin kuin "Excuse Macabre" ja "Guitare", esiintyy sangen vähän huumoria. Kuten yleensä koko Laforguen tuotannossa, on tämänkin kokoelman runoissa vallalla pessimistinen "vanité, vanité, tout n'est que vanité" -tunnelma. Kokoelman nimikin jo paljastaa, että kysymyksessä on maan valitus. Se on samalla tekijän oma repivä tuskanhuuto. Runoilija on kuolemanpelon vallassa ja kysyy alati: "Et moi, combien de jours me reste-t-il à vivre?"¹ Elämä on auttamattoman surullista. Runoilijan sydän on pakahtumaisillaan, hän heittäytyy maahan ja huutaa. Tässä kokoelmassa Laforguen maailmantuska on pateettista ja kovaaänistä.

Runossa "Marche funèbre pour la mort de la terre"² Laforgue kosminen pessimismi kohoaa huippuunsa. Maa on kuollut ja runoilija kirjoittaa kuolinilmoituksen:

O convoi solennel des soleils magnifiques,
Nouez et dénouez vos vastes masses d'or,
DouceMENT, tristement, sur de graves musiques,
Menez le deuil très lent de votre soeur qui dort.

Maa on enää vain liikkumaton traaginen massa, ruumisarkku, jonka menneisyyttä Laforgue muistelee alkuaajoista lähtien. Hän etenee nälänhätien ja ruttojen runteleman keskiajan kautta, jolloin ihminen kirjojen sukukuntaansa huusi itsepäisesti armoon uskoen "Gloire au Très-Bon" - traagista ironiaa! - ja päättyy hysterisen epäilyksen vuosisataan, oikeudettomaan, Isättömään yksinäisyyteen:

Et s'est retrouvé seul, sans Justice, sans Père,
Roulant par l'inconnu, sur un bloc éphémère.

Erityisen tehokkaasti Laforgue luonnehtii sen moninaisen draa-

¹ "Soir de carnaval", Oeuvres, I, s. 14.

² Oeuvres, I, s. 25.

man, jonka "Maan kylmennyt tuhka" on läpikäynyt, seuraavassa luettelomaisessa, läähättävässä säkeistössä, jota lukuisat huutomerkkit värittävät:

Et les bûchers! les plombs! la torture, les bagnes!
Les hôpitaux de fous, les tours, les lupanars,
La vieille invention! la musique! les arts
Et la science! et la guerre engraisant la campagne!
Et le luxe! le spleen, l'amour, la charité!
La faim, la soif, l'alcool, dix mille maladies!
Oh! quel drame ont vécu ces cendres refroidies!
Mais dors, c'est bien fini, dors pour l'éternité.

Runosta henkii schopenhauerilais-hartmanⁿilainen pessimistinen elämänfilosofia. Sokean, yhteisen maailmantahdon painajaisesta vapauttaa ihmiskunnan vain maailmantuho, "eräänlainen rotuitsemurha", jonka avulla ihminen saavuttaa nirvanan¹. Tällainen autuudentila on saavutettu. Maan menneisyys on ollut vain painajaisunta:

Tout ce qui fut ta fange et ta splendeur si brève,
O Terre, est maintenant comme un rêve, un grand rêve,
Va, dors, c'est bien fini, dors pour l'éternité.
O convoi solennel des soleils magnifiques...
Dors pour l'éternité, c'est fini, tu peux croire
Que ce drame inouï ne fut qu'un cauchemar,
.....
Tout est seul! nul témoin! rien ne voit, rien ne pense.
Il n'y a que le noir, le temps et le silence...
Dors, tu viens de rêver, dors pour l'éternité.

Jokaisen säkeistön lopussa kertautuu lempeä tynnyttelevä säe "Va, dors, c'est bien fini, dors pour l'éternité".

Runossa "Eclair de gouffre"² Laforgue etsii maailmankaikkeuden arvoitusta. Hän etsii jumaluutta kiihkeästi, hyytävän kuolemanpelon vallassa, kuolemanpelon, joka seuraa häntä aina erittäin konkreettisenä, jo pelkästään hänen sairaalloisuutensa vuoksi. Hän^{Hän} Runoilija anoo:

Montre-toi, paradis,
Dieu, témoin éternel! Parle, pourquoi la vie?

mutta hänen rukouksistaan huolimatta kaikki vaikenee: "Oh, l'espace est sans coeur". Lopuksi runoilija huudahtaa epätoivoissaan: "Un moment!/Astres! je ne veux pas mourir! J'ai du

1 Ramsey, Jules Laforgue, s. 84.

2 Oeuvres. I. s. 53.

génie!"

Runoilija kääntyy apua-anovana taivaan kappaleiden ja tähtisumun puoleen:

Où donc es-tu, depuis tant d'astres, à présent...
O fleuve chaotique, o Nébuleuse-mère,
Dont sortit le Soleil, notre père puissant?

Mitään vastausta ei nytkään löydy. Laforgue tuntee äärettömän yksinäisyytensä, - meidän kaikkien yksinäisyyden ja kurjuuden. Olemme kaiken hylkäämiä, isättömiä, yksin taivaiden universaalissa tuskassa (järjettömydessä):

Comme nous sommes seuls, pourtant, sur notre terre,
Avec notre infini, nos misères, nos dieux,
Abandonnés de tout, sans amour et sans père,¹
Seuls dans l'affolement universel des Cieux!

Välillä herjaten, välillä uhaten nyrkit koholla taivaita ja jumalia, välillä vaipuen itsesäälin valtaan: "Je suis le paria de la famille humaine"², runoilija yltyy tyypilliseen romanttiseen tuskailuun, joka on tuttua esim. Victor Hugon mahtipontisista säkeistä. Muutamissa runoissa Laforgue kuitenkin jo pysyy hiukan irtautumaan tästä pateettisuudesta. Hän alkaa vapautua ja saa ikään kuin välimatkaa omaan maailmantuskaansa. Le sanglot de la terre sisältää muutamia harvoja säkeitä, joissa voi havistaa Laforguen runoilijalaadun olevan muuttumassa romanttisesta, myyttisestä, ironiseksi.

Runoilija, joka on kokenut musertavina elämän traagisuuden ja pettymykset: "Le grand bouquet tragique de la vie/Les mornes violets des désillusions"³, ja joka on käyttänyt romantiikalle tyypillisiä sanontoja, alkaa havaita, että ihmiselämä on lyhyt-aikaista ilveilyä. Hän tajuaa ihmisen naurettavuuden:

¹ "Crépuscule de dimanche d'été", Oeuvres, I, ss. 40-41.

² "Noël sceptique". Oeuvres, I, s. 44.

³ "Rosace en vitrail", Oeuvres, I, s. 32.

Non! avec ses Babels, ses sanglots, ses fiertés,
L'Homme, ce pou rêveur d'un piètre mondicule,¹
Quand on y pense bien est par trop ridicule...¹

Laforguen sananvalinta on tässä erittäin onnistunut. Ihmisestä hän käyttää kaikkea muuta kuin imartelevaa määritelmää "ce pou² rêveur", samoin maailmastamme: "piètre mondicule".

"La chanson du petit hypertrophique"³ enteilee niin ikään jo uutta Laforguea, jonka aseena "elämän traagista kukkavihkoa" vastaan on oleva musta huumori sen eri vivahteissa. Tässä runossa tapaamme kaunopuheisuuden ja pitkien aleksandriinien sijasta vilkkaamman, lyhyemmän runomitan, jota jo keventävät huomattavasti Laforguelle myöhemmin niin tyypilliset kansanlaulunomaiset säkeet:

C'est d'un' maladie d' coeur
Qu'est mort; m'a dit l'docteur,
Tir-lan-laire!
Ma pauv' mère;
Et que j'irai là-bas,
Fair' dodo ~~à~~ avec elle.
J'entends mon coeur qui bat,
C'est maman qui m'appelle!

Lapsenomainen puhelu: maman, dodo, sidonta sanoissa, joissa se on perusteetonta, kansanomaisuus, hyppelevä rytmi melankoolisessa runossa ovat piirteitä, jotka antavat Laforguen runoudelle sen ominaisävyn.

Le sanglot de la terre-kokoelman viimeisessä runossa "La cigarette" Laforgue pilaillee jo jumalienkin kustannuksella. Var-hingoniloisesti hänkehoittaa eläviä, kanssaihmissiään, tulevaisuuden luurankoja, taistelemaan. Hän itse on tyytynyt kohtaloonsa ja polttelee aikaa tappaakseen, kuolemaa odotellessaan, hienoja savukkeita jumalien nenän edessä. Runoilijan asenne on muuttunut; hän ei enää rukoile eikä ano Jumalaa ilmestymään,

¹ "Parce éphémère", Oeuvres, I, s. 19.

² Ramsey kirjoittaa tätä runoa lainatessaan "ce fou rêveur" Vrt. s. 39 tässä tutkielmassa.

³ Oeuvres, I, s. 15.

maailman kohtalo ei häntä enää kiinnosta sen enempää, sillä hän tietää:

Oui, ce monde est bien plat: quant à l'autre, sornettes.
Moi, je vais résigner, sans espoir à mon sort,
Et pour tuer le temps, en attendant la mort,
Je fume au nez des dieux de fines cigarettes.
Allez, vivants, luttez, pauvres futurs squelettes.
Moi, le méandre bleu qui vers le ciel se tord
Me plonge en une extase infinie et m'endort
.....

Runoilija vaipuu fantastisiin unelmiin katsellessaan savukkeensa sinistä savukiehkuraa. Herättyään unelmistaan hän pudottaa itsensä ja lukijan huvittavasti maan pinnalle runonsa viimeisillä säkeillä, jotka muodostavat humoristisen - miltei liian kevyen - päättepisteen kokoelmalle ja vapauttavat lukijan painostavasta hädän ja tuskan tunnelmista. Runoilija on polttanut peukalonsa.

Joulukuussa v. 1881 Laforgue mainitsee kirjeessään Charles Henrylle ensimmäisestä runokokoelmastaan, Le sanglot de la terre, jolle hän ajatteli antaa nimen Les spleens cosmiques. Helmikuussa v. 1882 hän taas kirjoittaa samasta kokoelmastaan Charles Ephrussille: "Je me suis aperçu que mon volume de vers était un ramassis de petites saletés banales et je le refais avec rage":¹ Jules Laforgue ei ollut tyytyväinen tähän kokoelmaan, eikä hän sitä koskaan julkaissutkaan. Le sanglot de la terre ilmestyi vasta paljon tekijänsä kuoleman jälkeen, v. 1901. Ajallisesti Sanglot'ta edelsivät runot "Excuse Macabre" ja "Guiltare". Ne ovat ehkä ajan/henkeä paljastavia.

Ensimmäisen kokoelman profeetallinen kaunopuheisuus kaikkoo pian. Vuoden 1883 toukokuussa Laforgue kirjoittaa Marie-sisarelleen: "Je trouve stupide de faire la grosse voix et de jouer de l'éloquence".² Tähän aikaan alkaa hänen tuotan-

¹ Oeuvres, IV, s. 112.

² Ibid., V. s. 20.

nossaan uusi vaihe. Hän on ryhtynyt kirjoittamaan Valituk-
siaan, joista puuttu täysin aikaisempien runojen filosofi-
nen luonne. Verlaine neuvo: "Prends l'éloquence et tords-
lui son cou!"¹, saa Laforguessa innokkaan kannattajan.
Hän on tullut skeptiseksi, kuten hän itse mainitsee. Hän
kirjoittaa pieniä fantasiarunoja, sillä hän hallitsee kie-
len "d'une façon plus minutieuse, plus clownesque".² Sana
"clownesque"^{on} erittäin ~~sattuva~~ ja vihjeitä antava. Samassa
kirjeessä Laforgue kertoo, ettei hänellä ole kuin yksi pää-
määrä: tehdä omaperäistä mihin hintaan hyvänsä. Ja hän
jatkaa "La vie est grossière, c'est vrai - mais, pour Dieu!
quand il s'agit de poésie, soyons distingués comme des
oeillets; disons tout, tout (ce sont en effet surtout les
saletés de la vie qui doivent mettre une m é l a n c h o -
l i e h u m o r i s t i q u e³ dans nos vers), mais di-
sons les choses d'une façon raffinée." Sulkumerkeissä ole-
va lause on erityisen tärkeä - kuten niin usein Laforguel-
la, - sillä se on eräänlainen kirjallinen ohjelmajulistus,
joka antaa avaimen ja lähtökohdan Laforguen mustan huumorin
viljelyyn.

¹ "Art poétique", Jadis et naguère, Verlaine et les
poètes symbolistes, éd. Classique Larousse, s. 36.

² Oeuvres, V, ss. 20-21.

³ Harvennus minun.

Mélancholie humoristique

Laforguen suuruus ja erikoisuus perustuu olennaisesti hänen mustaan huumoriinsa. "Ironistien sukupolvet vuorottelevat kanssa liaan vakavien sukupolvien samalla tavalla kuin yksityiselämässä vuorottelevat traagisuus ja kevytmielisyys", kirjoittaa Jankélévitch¹. Samassa yhteydessä hän esittää mielenkiintoisen väitteen: "Ajatus on historiansa aikana kulkenut monen ironian keitaan kautta". Ironian "keidas" tuntuu ehkä oudolta aluksi. Mutta ken joutuu vaeltamaan kaunopuheisuuden ja pateettisuuden erämaassa, kuten esim. Laforguen profeettallisia Sanglot-kokoelman runoja lukiessaan, siitä tuntuu vastaantuleva ironinen säe tai rytmi helposti hyväntekeväältä keitaalta. Jules Laforguen edustama ironia on kuitenkin kirjallisena ohjelmana ja valtalajina suhteellisen nuori.

Käsitellessään kirjallisuuden päätyyppejä Northrop Frye on päätenyt eräihin laajempiin näkymiin sen mukaan, millainen sankarin toimintavoima on.² Myytin sankarit on jumalolento jonka toimintavoima on yläpuolella ihmisten. Seuraava aste on romanssi, jonka sankari on jo menettänyt ehdottoman ylivoimansa, mutta saattaa silti omata ylliluonnollisia kykyjä, kuten keskiaikaisissa sankaritarinoissa esiintyvät henkilö-hahmot. Ns. high mimetic -sankari on vielä hänkin tavallisen kuolevaisen yläpuolella - kysymyksessä ovat tragedian sankarit, - kun taas low mimeticin päähenkilö - sankari tuntuisi tässä tapauksessa ylisanalta - ei omaa mitään tavattomia voimia, vaan on täysin samalla tasolla kuin kuka tahansa meistä

¹ Jankélévitch, L'Ironie, s. 2 (Paris, 1936).

² Northrop Frye, Anatomy of Criticism, ss. 33-35 (Princeton University Press, 1957).

Seuraava kirjallisuuden päätyyppinä, moduksena, Fryella on ironia. Jos päähenkilö on voimaltaan tai älyltään heikompi meitä, niin että katsomme ikäänkuin alaspäin, kuin mieletöntä näytelmää, on kysymyksessä ironinen tarina. Tunnetta silti voivamme itse olla samassa asemassa, ^{sillä} tilannearviointi suoritetaan suuremman vapauden sallimien normien pohjalta. Eurooppalainen kirjallisuus on Frye'n mukaan kuluneitten 1500 vuoden aikana siirtynyt näiden vaiheitten kautta yhä edemmäs, päätyen ironiaan. Viimeiset sata vuotta on suurin osa kaunokirjallisuutta tullut yhä enenevässä määrin ironiseksi laadultaan¹. Näin ollen Jules Laforguen kirjallinen luomiskausi sattuu juuri ironian aikakauden alkuvuosikymmenille. Frye käyttää ironia-sanaa erittäin laajassa merkityksessä, low mimeticin pohjalta lähtevänä pääalajina, mode'ina. Kerronta- eli mythos-tyyppejä on hänen mukaansa ~~myös~~ neljä: koominen, romanttinen, traaginen ja ironinen. Kuten Frye mainitsee, ottaa ironia asiat sellaisina kuin ne esiintyvät elämässä. Ironisti kertoo ilman moralisoinnin tarkoitusta, eikä hänellä ole ~~ole~~ muuta päämäärää kuin oma aiheensa. On päädytty täydelliseen objektiivisuuteen, moraaliset arvioinnit on poistettu. Ironia on luonnollisesti sofistinen päätyyppi, huomauttaa Frye. Pääero näivän ja sofistisen ironian välillä on se, että näivi ironisti kiinnittää huomiota ironisuuteensa, kun taas sofistinen ironia pelkästään toteaa ja antaa lukijan itse lisätä ironisen vivahteen.² Laforguella tapaan lähinnä sofistista ironiaa.

Määritellessään ironian luonnetta Frye mainitsee mm. seuraavaa: "The term irony, then indicates a technique of appearing to be less than one is, which in literature becomes

¹ Frye, Anatomy of Criticism, ss. 34-35.

² Ibid... s. 41.

most commonly a technique of saying as little and meaning as much as possible, or, in a more general way, a pattern of words that turns away from direct statement or its own obvious meaning¹.

Näin palaamme ironian historian alkulähteille, aina Sokrateen päiviin ja vieläkin kauemmas. Ensimmäinen, ns. sokraattinen ironian laji perustuu siihen, että pyritään havainnollistamaan totuus tekeytymällä tietämättömäksi ja aliarvioimalla itseään. Niinpä ironinen kirjailija on olevinaan kuin ei tietäisi mitään, ei edes sitä, että on ironinen². Kreikkalaisen komedian henkilö eiron käytti tällaista menettelytapaa pyrkiesään nujertamaan alazonin. Eiron saattoi itsensä haavoittumattomaksi väheksymällä itseään ja peittämällä tietonsa ja voimansa. Kerskaileva alazon puolestaan pyrki päämääräänsä petkutuksella, yrittäen olla enemmän kuin mitä todellisuudessa oli. "Ironia" eli kreikan eironeia merkitsi juuri eironin puhe- ja käyttäytymistapaa.

"Sokrateen esiintyminen V vuosisadan lopulla edustaa... nuoruusiän ensimmäistä ironiaa, joka seuraa nuoruuden paniikkia ja innostusta", mainitsee Jankélévitch³. Kypsyneemmän iän ilmiötä edustaisivat epäilemättä verbaalinen ja romanttinen ironia. Verbaalisesta on Shipley esittänyt oivallisena esimerkkinä Lady Macbethin sanat Duncanin vierailua odoteltaessa: "He that's coming/Must be provided for...". Sanat voidaan tulkita ~~pelkän~~ vierasvaraisuuden ilmaukseksi; samalla ne paljastavat myös Lady Macbethin päätöksen surmata Duncanin.⁴

¹ Frye, Anatomy, s. 40.

² Loc. cit.

³ Jankélévitch, L'Ironie, s. 2.

⁴ Shipley, Dictionary of World Literature, s. 233. (New York, 1953).

Verbaalisen ironian ollessa kysymyksessä sanat joko varta vasten tai sattumoisin kätkevät puhujan todellisen tarkoituksen. Samalla ne saavat aikaan epäsuhtaisuuden vaikutelman. Jules Laforguella on tällainen ironia sangen tavallista.

Romanttinen ironia, jonka erinomainen edustaja on Heinrich Heine, on niin ikään yleinen ironian muoto Laforguella. Romanttiselle ironialle on ominaista kirjailijan asennoituminen teokseensa. Tekijä näet ehdoin tahdoin särkee objektiivisuuden illuusion tunkemalla oman persoonansa teokseensa, käyttääksemme Shippleyn sanoja. Hän saattaa aloittaa sanottavansa täysin vakavana, kaunopuheisena, mutta sitten hän "purskahtaa raikuvaan nauruun, tekee viehkeän kumarruksen ja aloittaa toisen sävelen", mistä aiheutuu "rupture ironique"¹. Kuuluisat Jean Paulin sanat luonnehtivat oivallisesti ironista asemetta: "Tunteen kuumia ryöppyjä seuraavat ironian kylmät kylvyt". Näihin on nimen omaan Heine turvautunut yli-paisutetun tunteen vastapainona. Tästä olemme jo edellä nähneet esimerkkejä. Muita romanttisen ironian edustajia ovat Saksassa mm. Tieck, Hoffmann ja Goethe. Winters sanoo, että romanttisen ironian menetelmä on "a progression by Double Mood". Hän pitää Lordi Byronia ensimmäisenä runoilijana, joka käytti tätä menetelmää "huomattavassa määrin". Winters selittää metodia seuraavasti: "runoilija rakentaa kaunopuheisen asetelman (effect) vain tuhotakseen sen ivalla tai pilkallisella antiklimaksilla"². Shippleyn mukaan Byronin Don Juanin kolmannen laulun säkeet CVII-CXI ovat usein käytetty esimerkki romanttisesta ironiasta. Näissä säkeissä runoilija siirtyy ajatuksissaan keisari Neroon, selostettuaan ensin sankarinsa

¹ Lainaan Jankélévitchia s. 93.

² Wimsatt-Brooks, A Short History of Literary Criticism, s. 672. (New York, 1957).

Don Juanin edesottamuksia. Mutta hän havahtuu ja jatkaa:

CX But I am digressing; what on earth has Nero
 Or any such like sovereign buffoons,
 To do with the transactions of my hero,
 More than such madmen's fellow man - the moon's?¹

Runoilija lisää, että tämä "pitkäveteisyys ei kelpaa, että runo on liian eepinen, ja että hänen on jaettava pitkä laulu kahdeksan osaan. Sitähän kukaan ei kuitenkaan huomaa, lukuunottamatta joitakin asiantuntijoita, ellei hän itse sitä paljasta. Näin runoilija ottaa lukijan uskotukseen ja särkee ehdoin tahdoin illuusion.

Winters mainitsee "Double Mood" -metodin käyttäjinä myös Laforguen ja Corbièren. Laforguella juhlallisesti aloitettu, sentimentaalinen runo päättyy joskus ivallisiin säkeisiin tai arkiseen huomautukseen, jotka särkevät pateettisen tunnelman. Näin tapahtuu esim. runossa "Complainte de la bonne défunte"². Puistokadulla kohtaamansa "kuolleenä syntyneen" unelman vuoksi runon minä joutuu palaamaan kotiin ilman päivällistä: "La vie humaine continue/Sans toi, défunte devenue./-Oh! je rentrerais sans dîner!" Näin arkinen mieleenjohtuma on erikoisen yllättävä ja sen vuoksi humoristinen. Tällaista heinemaista loppusivallusta, josta Jankélévitch käyttää kuvaavaa sanontaa "queue de poisson", ei esiinny kuitenkaan kovin usein Laforguella. Hänen runonsa ovat yleensä alusta alkaen ironisia, jollei muuten niin muodoltaan. Hän käyttää mielellään vanhojen kansanlaulujen rytmiä ja jopa kertosaikaisia vakavansävyisessä runossa, aikaansaaden täten erikoislaatuisen humoristisen tunnelman. Mainion esimerkin hänen vivahderikkaasta romanttisesta ironiastaan tarjoaa mielestäni runo "Le vaisseau fantôme", joka kertoo Ugolin-nimisestä miehestä. Laforguella on epäilemättä ollut mielessä italialainen 1300-luvulla elänyt kreivi Ugolino, josta Dante on kirjoittanut Divina Comediassaan. Runo alkaa kepeällä säkeellä, joka on sanatarkasti lainattu viehättä-

¹ Byron, Don Juan, Cambridge, Massachusetts, 1958, s. 134.
² Oeuvres, I, s. 84.

västä ranskalaisesta kansanlaulusta, mutta runon sävy muuttuu ja jatko on täynnä mustaa huumoria:

Il était un petit navire
Où Ugolin mena ses fils,
Sous prétexte, le vieux vampire!
De les faire voyager gratis.

Au bout de cinq à six semaines,
Les vivres vinrent à manquer,
Il dit: "Vous mettez pas en peine;
"Mes fils n'm'ont jamais dégouté!"

On tira z'à la courte paille,
formalité! raffinement!
Car cet homme, il n'avait d'entraille
Qu'pour en calmer les tiraillements,
Et donc, stoïque et légendaire,
Ugolin mangea ses enfants,
Afin d'leur conserver un père...
Oh! quand j'y songe, mon coeur se fend

Si cette histoire vous embête,
C'est que vous êtes un sans-coeur!
Ah! J'ai du coeur par d'ssus la tête, ¹
Oh! rien partout que rir's moqueurs!...

Erikoisen räikeän ironisen sävyn saavat substantiivit forma-
lité ja raffinement, kun on kysymyksessä pitkän tikun veto,
samoin adjektiivit stoïque ja légendaire omassa yhteydessään.
Hirtehishuumori on loistossaan säikeissä "Ugolin mangea ses
enfants/Afin d'leur conserver un père...". Viimeisessä sä-
keistössä runoilija itse tulee esiin vielä omine mielipitei-
neen ja mietteineen.

Ironian eri lajeista Shipley mainitsee lisäksi dramaat-
tisen eli traagisen ironian ja valaisee sitä Sofokleen Oidi-
puksella, joka saa aikaan oman tuhonsa tietämättään, tahto-
mattaan. Traagisen ironian alalaji on kohtalon ironia, joka-
päiväisten keskustelujen "kohtalon iva". Shipleyn mukaan
kohtalo esittää ironisen "tahdon" osaa samaan tapaan kuin
kreikkalaisessa tragediassa, sotkien ihmisten suunnitelmat.²
Laforguella esiintyy traagista tai kohtalon ironiaa hyvin

¹ Oeuvres, II, s. 96.

² Shipley, Dict. of World Lit., s. 234.

vähän. Esimerkkejä tapaa parhaiten Moralités Légendaires - kokoelman novelleista. Esim. Hamletin päätös käydä Ofelian haudalla on eräänlaista kohtalon ironiaa, sillä Hamlet saa maksaa hengellään tämän hetken hentomielisyyden.

Nykyaikaiseen kirjallisuuskeskusteluun on ironia-termin tuonut saksalainen filosofi Friedrich Schlegel, irroitteen aikaisemmasta, pelkästään retorisesta käytästä. Joskaan hänen teoriansa, joita hän ei käytännössä itsekään nojauttanut¹, eivät ehkä vastaa nykyaikaisten ironian tutkijoiden käsitystä, tuntuvat ne silti hyvin kiinnostavilta. Schlegelin mukaan ironia on kamppailua absoluuttisen ja relatiivisen välillä, tietoisuutta siitä, että täydellisen selon saaminen todellisuudesta on mahdotonta, mutta välttämätöntä. Edelleen hän väittää, että ironia on selvää tietoisuutta äärettömästä, täydellisestä kaaoksesta, pimeästä ja selittämättömästä maailmasta. Hänen mukaansa ironia on myös suuresti itsetietoista "transcendentaalista ilveilyä, joka nousee taiteen, hyveen ja nerouden yläpuolelle". Se on objektiivisuutta, täydellistä ylemmyyttä ja riippumattomuutta aiheen käsittelyssä. Hän ylistää Wilhelm Meisteria sen ironisuuden vuoksi, jolla Goethe kuvaa sankariaan: "Tekijä tuntuu hymyilevän henkensä korkeuksista mestariteokselleen". Samanlaista asennetta Schlegel havaitsee Aristofaneella, jonka myös mm. History of Modern Criticism (s. 25) katsoo emakoivan romanttista ironiaa, Cervantesilla, Shakespearella, Swiftilla, Sternellä ja Jean Paulilla. Wellek huomauttaa, ettei Schlegel ole havainnut todistettavasti mitään ironiaa teoksissa esiintyvissä tekijä-

1

Wellek, A History of Modern Criticism, ss. 14-17, (Yale University Press, 1955).

väliintuloissa, eikä teoksista pilkistävässä tekijän "pukin-sorkkissa", harhakuvan särkemisissä, jotka ovat tyypillisiä romanttiselle ironialle. Schlegelin ironikkoja eivät olleet hänen romanttikotoverinsa, vaan edellä mainitut vanhemmat kirjailijat.

Saksalainen Solger kehitteli edelleen ironian käsitettä, tulkinnoissaan mennen niin pitkälle, että hänelle kaikki taide oli ironiaa. Tästä periaatteesta lähtien hän päätyi uuteen tragedian tulkintaan, eikä hyväksynyt Schlegelin tekemää tragedian ja komedian välistä eroa, joka perustui vakavuuden ja hilpeyden vastakohtaan. Ironia on ^{hänelle} taiteilijan korkeinta objektiivisuutta, vastakohtien sovintoa, tietoisien ja tiedostamattoman, älyn ja mietiskelyn sovintoa eli Anatole Francen sanoin: "Ilman ironiaa maailma olisi kuin metsä ilman lintuja; ironia on mietiskelyn hilpeyttä ja viisauden iloa". Niinpä Solgerille ei ironia ole yksilöllistä taiteilijan mielenlaatua, vaan taiteen olennaista keskusta ja ydintä: ei taidetta ilman ironiaa.¹ Schlegelin ja Solgerin ohella ovat kuuluisimpia ironian ja yleensä koomisuuden tutkijoita Hegel, Kierkegaard ja Henri Bergson, jonka mielenkiintoinen teos käsittelee komiikan mekanisuutta.

Pohtiessaan ironian osuutta näytelmässä Sharpe päättyy v. 1959 ilmestyneessä teoksessaan Irony in the Drama seuraavaan kahtiajakoon: älyllisesti ironia on epäsuhtaisuuksien, dilemman, paradoksin tajuamista, mutta emotionaalisesti asennetta, mielenlaatua, elämään ja taiteeseen suhtautumista. Ironisti tuo taiteessaan päivänvaloon elämän ristiriitoja. Hän tunnustaa, että ihmisessä voi olla yhtäaikaa peto ja enkeli, saituri ja uneksija. Hän näkee myös, että nämä vastakohtat eivät kumoa toisiaan, vaan päin vastoin molemmat ovat samanaikaisesti yhtä tosia.

¹ Wellek, Op. cit., s. 298-300.

Laforgue tajuaa selvästi sen epäsuhtaisuuden, joka vallitsee elämässä. "Aux fêtes d'ici-bas, j'ai toujours sangloté", hän valittaa. Runoilija pyrki täydellisyyteen, jota hän ei koskaan saavuta: etsiessään ehdotonta puhtautta hän löytää vain likaa. Hän haluaisi löytää paratiisin, jota syntiinlankeemus ei ole vielä tuhonnut. Sitä musertavasta avuttomuuden ja järjettömyyden maailmasta, joka on Laforguen sielun painajainen, ei ole muuta poispääsyä kuin ironia. Todellisuuden ja ihanteen välinen ristiriita on huutava, ainoastaan mustalla huumorillaan runoilija voi tämän ristiriidan sovittaa. Ironia on hänelle itsesuojelukeino; sen avulla hän "pelastaa mitä pelastettavissa on"¹.

¹ Jankélévitch, Op. cit... s. 144.

Patron de cette terre - Pou rêveur

Laforguen runokuvat ovat yleensä erittäin rohkeita ja tuoreita. Ironiansa kärjen hän kohdistaa ihmiseen, ja aivan erikoisesti naiseen sekä itseensä. Ihmisestä yleensä Laforgue käyttää nimitystä pou rêveur (I, 19)¹. Ramseyyn lainauksessa esiintyy kuitenkin fou rêveur ja käänöksessä "mad dreamer".² Onko hänellä ollut käytettävissään alkuperäinen käsikirjoitus? Olisiko fou oikea ja pou vain Mercure de France'in toimittaman koottujen teosten painovirhe? Näin asianlaita voi tuskin olla, sillä olisihan Ramsey silloin maininnut jotain tekemästään oikaisusta. "Uneksiva täi" tuntuu sitä paitsi huomattavasti laforguemaisemmalta kuin "hullu uneksija" tai "uneksiva hullu": sana rêveur voi olla substantiivi tai adjektiivi. Runoilija käyttää ihmisestä myös nimityksiä "naurettava luontokappale" ja "kumouksellinen mikrobi" (I, 148).

Mies on Laforguen maailmassa yleensä arvossa, ainakin naiseen verrattuna. Hän on Patron de cette Terre, le Fécondeur, la Providence du Foyer (II, 77), vaikka hänestä ~~myös~~ naisen vaikutuksesta tuleeikin myös le Galant Chevalier de tes couches (II, 77), "juhta" (II, 83) ja "naiivi uros" (II, 101).

"Valitustensa" joukkoon Laforgue on sovittanut myös "Valitusrunon ihmisruumis raukasta", jossa hän terävästi ja kursailematta kuvaa miehen ja hänen kumppaninsa kahdeksi "ruokottomaksi", "kalvetustautiseksi" ja ylensyöneeksi "ruumiin orjaksi". Jokaista säkeistöä seuraa kertosaepari, jossa sormella osoitetaan niin miehen kuin naisenkin sääliittävyys ja siitä johtuva - yhteensopivuus.

¹ itse tekstissä
Seuraavassa viittaamme vain Koottujen teosten osiin ja sivuihin.

² Ramsey, op. cit., s. 46.

I L'homme et sa compagne sont serfs
De corps, tourbillonnants cloaques
Aux mailles de harpes de nerfs
Serves de tout et que détraque
Un fier répertoire d'attaques.

Voyez l'homme, voyez!
Si ça n'fait pas pitié!

II Propre et correct en ses ressorts,
S'assaisonnant de modes vaines,
Il s'admire, ce brave corps,
Et s'endimanche pour sa peine,
Quand il a bien sué la semaine.

Et sa compagne! allons,
Ma bell', nous nous valons.

.....

V Il se soutient de mets pleins d'art,
Se drogue, se tond, se parfume,
Se truffe tant, qu'il meurt trop tard;
Et la cuisine se résume¹
En mille infections posthumes.

.....

Jos "luonto on säälimätön viimeistä vesaansa" kohtaan, on runoilija myös säälimätön ivatessaan tuota "kelpo ruumista", ihmistä, joka "nauttii rohtoja", "ajaa hiuksensa lyhyiksi, parfymoi itseään ja herkuttelee niin että kuolee liian myöhään". Alistuvan ivallisesti runoiluja toteaa, että mies ja nainen ovat saman arvoisia: allons, ma bell' on arkinen huudahdus, jossa sana "kaunottareni" on tehostetun ironinen. Tämä "pariskunta" saa runoilijan kääntymään masentuneena pois: Non, ça fait trop pitié.

Miehen ja naisen, näiden kahden "säälittävän ruumiin orjan" rakkauteen Laforgue yhdistää viinin- ja elonkorjuun mielteet ja saa siten voimakkaat ironiset metaforat ces vendanges sexiproques (I, 71) ja moissons mutuelles (I, 122 ja 125). "Viettiin me puutarhat" (I, 123) ja "viettiesiintymät" (I, 196; konkreettista gisement-sanaa käytetään esim. malmiesiintymistä) edustavat runoilijan sanallista kekseliäisyyttä, samoin kuin les Ba-

¹ Oeuvres, I, s. 146s.

siliques Nuptiales (II, 82) ja débâcles nuptiales (II, 180) sekä Lit nuptial...annexe du Tout-Conservatoire/Où s'apprête Ton sexe (II, 78). Sana sexe esiintyy Laforguella mitä moninaisimmassa yhteyksissä: Nos êtres vont par sexes (II, 25), Chair de l'Autre Sexe (II, 118) ja Ouvrez-nous^{tout} Ton Sexe (II, 78). Erikoisen voimakas kuvana on La Fosse/Commune des Modernes Noces (II, 82), "modernien hääpitojen joukkohauta", johon eri "sukupuolet" (ces sexes) juoksevat tusinoittain valssin tahdissa. Täsmälleen sama kuva toistuu runossa Pétition - tällaista toistoa tapaa Laforguella silloin tällöin,¹ - jossa runoilija asettaa vastakkain absoluuttisen rakkauden "sydämen sisaruuden ja veljeyden", ja sukupuolten välisen rakkauden, joka on Simple et sans foi comme un bonjour, (II, 159). Viimeksi mainitun säkeen ja koko runon ironisuutta korostaa "peräkaneetti":

Ton, ton, ton taine, ton, ton.

Se toimii "heinelaisena" pateettisuuden vastapainona.

¹ Kokoelmaa Des fleurs de bonne volonté Laforgue ei tarkoittanut lainkaan julkaistavaksi. Siksi hän käytti myöhemmissä runoissaan mainitun kokoelman säkeitä ja runokuvia. Monet Laforguen runoissa esiintyvät toistot saavat selityksensä siitä, että Des fleurs julkaistiin hänen kuolemansa jälkeen sellaisinaan.

Mammifère à chignon

Niin kiinnostunut naisesta kuin Laforgue onkin, hän on liioitellusti varuillaan. Hän haaveilee täydellisestä rakkaudesta, täydellisestä "liitosta", paratiisista ennen syntiinlankeemusta. Suunnattomassa puhtauden kaipuudessaan hän kauhistuu kaikkea lihallista. Katkerana sen johdosta, että rakkauden toteuttaminen sellaisena kuin hän sen tajuaa, on mahdotonta, Laforgue kostaa viiltävän ivan aseain naiselle, joka suhtautumistapoineen on esteenä ihanteen saavuttamiselle.

Rakkaus kiehtoo alituisesti Laforguen mieltä, ja hän kirjoittaa siitä mm. tutkielman, kuten hän mainitsee kirjeessään Charles Ephrussille¹: "Je travaille, travaille. Assez d'allemand - beaucoup de vers - une dissertation sur l'amour, cette force éternellement charmante et sale et ridicule". Laforguen runot osoittavat, kuinka tosia hänelle ovat nuo paradoksaalisilta tuntuvat sanat rakkauden ikuisesti viehättävästä, likaisesta ja naurettavasta voimasta.

Laforgue on merkillisen herkkätunteinen ja ikään kuin kie-roonkasvanut suhteessaan toiseen sukupuoleen. Toisaalta hän on ihailun vallassa ja saattaa viettää tuntikausia ikkunassaan katsellen kadulla kulkevia naisia ja haaveillen, mutta sitten hänen mieleensä juolahtaa, että "elles ont, ces anges! pantalons et organes génitaux - pouah! pouah! - ". Hän lisää selitykseksi: "C'est là d'ailleurs la grande tristesse de ma vie". Unelmat sukupuoleettomasta enkelinmaisesta ovat taas särkyneet. Tähän ongelmapiiriin liittyvät edelleen mm. sanonnat occultes organes (II, 112), incurables organes (II, 153) sekä vagues

1 Oeuvres, IV, s. 88.

2 Ibid., IV, s. 92.

vaisselles ja vaisselles d'ici-bas (I, 111 ja 112), sekä amandes de tes seins (II, 19), les seins distingués (II, 51), ja tes maternelles protubérances (I, 269).

Sadismia hipova julmuus, jolla Laforgue ivaava naista, hänen sieluttomuuttaan, hänen eläimellisyyttään, tuntuu itsesuojelu-keinolta. "Et moi, moi, Je m'en moque", hän huudahtaa runossaan: "Complainte à Notre-Dame des Soirs"¹. Kehittymättömän tunne-elämänsä vuoksi runoilijan on hyökättävä puolustautuakseen. Hän halveksii ja inhoaa naista ruumiillisesti, koska ei voi muuten säilyttää itsekunnioitusta eikä salata omaa mahdollista mitättömyyttään ja arkuuttaan: "un dur par timidité"!

Nainen on hänen mukaansa valmis rakastamaan rajattomasti, mutta - ketä hyvänsä:

- Elles! ramper vers elles d'adoration?
Ou que sur leur misère humaine je me vautre?
Elle m'aime, infiniment! Non, d'occasion!
Si non moi, ce serait infiniment un autre!¹

Runossa "Complainte des voix sous le figuier Bouddhique" Laforgue äityy aivan erikoisesti ivaamaan naista "nuorten miesten" suulla:

Bestiole à chignon, Nécessaire divin,
Os de chatte, corps de lierre, chef-d'oeuvre vain!
O femme, mammifère à chignon, ô fétiche,
On t'absout; c'est un Dieu qui par tes yeux nous triche,
Beau commis voyageur, d'une maison là-haut,
Tes yeux mentent! ils ne nous diront pas le Mot!
Et tes pudeurs ne sont que des passes réflexes
Dont joue un Dieu très fort (Ministère des sexes).
Tu peux donc nous mener au Mirage béant,
Feu-follet connu, vertugadin du Néant;
Mais, fausse soeur, fausse humaine, fausse mortelle,
Nous t'écartèlerons de honte sangsuelles!
Et si ta dignité se cabre? à deux genoux,
Nous te fermerons la bouche avec des bijoux.
- Vie ou Néant! choisir. Ah! quelle discipline!
Que n'est-il un Eden entre ces deux usines?²

¹ Oeuvres, I, s. 70.

² Ibid., I, s. 75.

Sielultaan nainen on siis "valheellinen sisar", "valheellinen ihminen ja kuolevainen", ruumiiltaan bestiole à chignon, mammifère à chignon, tai petit mammifère usuel, kuten runossa "La vie qu'elles me font mener" (II, 82).

Ivallisen karkea on myös vierges d'hier, ce soir traîneuses de foetus (I, 105). Runoilijan käsitys naisen sielusta ilmenee nuoruuden rakastetun silmien määrittelystä miroir de ton âme enrhumée (II, 203), ja naisen älyllisistä lahjoista sanonnasta "Teidän peipposen aivonne", (II, 201). - Nainen ärsyttää runoilijaa arvoituksellisuudellaan, hänen "korkeat ja monotoniset silmänsä" (II, 93) eivät paljasta mitään, hänen ilmeensä pysyy aina samana, avenant et désert... Välinpitämättömyyttä vaiko tyhjyyttä?

"Leveälanteinen toveri" (II, 139), "murea leipä" (I, 241), "pikku jokapäiväisyyteni" (II, 181), "depoottinen Venus" (II, 81) ja "Pariisin ainutlaatuinen taideteos" (II, 200) ovat toki lempeämpiä runokuvia. Ja suorastaan viehättävältä tuntuu Laforguen sanaleikki säikeessä "et celles dont le coeur gante six et demi" (II, 24): runoilija puhuu käsineen koosta tar-koittaessaan sydäntä. Pikemminkin lempään ironisia naista koskevia kohtia on muitakin, kuten esim. "Complaintes sur certains ennuis" -runon huudahdus "ces êtres-là sont adorables!", kun tarkoitetaan aivan päinvastaista. Kaikki naiset eivät ole Mona Lisoja:

Ah! Madame, ce n'est vraiment pas bien,
Quand on n'est pas la Joconde,
D'en adopter le maintien
Pour induire en spleens tout bleus le pauv' monde.¹

Eräissä Pierrot-runossa (I, 226) Laforgue pilkkaa naista, joka

¹ "Locutions des Pierrots", I, Oeuvres, I, s. 232.

suhtautuu itseensä vakavasti "tällä vuosisadalla", siis 1800-luvulla; se saa Pierrot-narritkin nauramaan:

Hélas! mais l'idée de la femme
Se prenant au sérieux encor
Dans ce siècle, voilà, les tord
D'un rire aux déchirantes gammes!

"Vakavampi" on teeskennellyn tietämätön kysymys rakastetun yllättäen kuollessa: "C'était donc sérieux?". Hellyyksien asemesta vainajaa oli hänen eläessään ruokittu - loistava symboli - miestä kiinnostavilla geometrisillä totuuksilla:

La somme des angles d'un triangle, chère âme,
Est égale à deux droits.¹

¹ "Autre complainte de Lord Pierrot", Oeuvres, I, s. 136.

Moi-le-Magnifique

Jo ensimmäisen julkaisemansa, Les Complaintes -nimisen runokokoelman avausrunossa "A Paul Bourget" Laforgue ruoskii omaa itsetuntoaan:

En deuil d'un Moi-le-Magnifique
Lançant de front les cent pur-sang
De ses vingt ans tout hennissants,
Je vague, à jamais Innocent,
Par les blancs pères ésotériques
De l'Armide Métaphysique.

.....

Tämä "Mainio Minä", jonka vuoksi runoilija on nyt surupuvussa, tarkoittaa epäilemättä vielä varhaisemman - aikanaan julkaisemattoman - runokoelman profeettaa, joka pyrki ratkaisemaan maailman/kaikkeuden arvoitusta, ja joka käyttäytyi tosiaanakin kuin jalorotuinen, korskuva hevonen.

Profeetasta on tullut "kelpo buddhalainen, ... päämäärätön ja perverssi, joka hermojensa puhaltimesta vakaasti loihtii säikeitä. Ne ovat kuin tähtiä, joiden ura ei häiritse Aikaa eikä Avaruutta". Tehdessään pilaa itsestään ja säikeistään runoilija epäilemättä puolustautuu: ironiallaan hän pyrkii taitamaan kärjen mahdolliselta arvostelulta.

Myös Complainte-kokoelman seuraavassa runossa "Préludes Autobiographiques"issa", joka on nimensä mukaisesti omaelämäkerrallinen, esiintyy samantapaista itseironiaa. Lainaan siitä vain muutamia Laforguen huumoria valaisevia kohtia:

Je veux parler au Temps! criais-je. Oh! quelques engrais
Anonyme! Moi! mon Sacré-Coeur! - J'espérais
Qu'à ma mort, tout frémirait, du cèdre à l'hysope;
Que ce Temps, déraillant, tomberait en syncope,
Que, pour venir jeter sur mes lèvres des fleurs,
Les Soleils très navrés détraqueraient leurs chœurs;

Moi! mon Sacré-Coeur on rinnastettavissa edellisen runon määritelmän Moi-le-Magnifique. Katolisesta kultista lainattu "Pyhä

Sydän" toistuu myöhemmin monessa runossa: J'entends battre mon Sacré-Coeur (I, 246), Mon coeur, ah! mon sacré-coeur (I, 199), Et rentré mon sacré-coeur se fend (I, 90) jne. Runoilijan sydän on "uurna", "sanakirja", "Nero", "sieluton hukkunut", "maanpäällinen ruumisvaunujen historia", "mielenvikainen unohdettu seinäkello". Sydämeen liittyviä runokuvia ovat edelleen mm. seuraavat: Mon coeur est trop, ah! trop central (II, 31), coeur aride, mais sempiternelle (II, 12), Mon coeur est vieux d'un tas de lettres déchirées (II, 79). Viimeksi mainittu on erikoisen viehättävä: sydämen iän mittana on revitty kirjepino.

Runoilija puhuu mahtipontisesti "aistimiensa palatseista" ja "uruista", lausuen mm.: qui veut visiter les palais de mes sens? (I, 98), les orgues de mes sens se feront vos martyrs (I, 123), mutta toisaalta hän taas minimisoi niitä: mes petits sens hybrides (II, 41). Myös sielun palatseihin hän kutsuu kävijöitä: "Jupes de quinze ans, aurores de femmes, / Qui veut, enfin, des palais de mon âme?" (I, 118). "Kauniin sieluni surulliset salit" (II, 20) on jälleen tyypillistä Laforguen itseironiaa, samoin kuin tout l'univers de mon être (I, 121).

Sielunsa ikävästä ja samalla itsetärkeydestään kirjailija tekee pilaa myös runossa "Complaintes sur certains temps déplacés" (I, 160):

- Vrai! la vie est pour les badauds.
Quand on a du Dieu sous sa peau
On cuve ça sans dire mot.
L'obélisque quadrangulaire
De mon spleen monte; j'y digère,
En stylite, ce gros Mystère.

L'obélisque quadrangulaire de mon spleen on jälleen Laforguelle erittäin tyypillinen runokuva. "Spleen" ja "ennui" kuuluvat hänen jokapäiväiseen sanastoonsa, kuten jo aikaisemmin on mainittu.

Runossaan "Dimanches" (II, 41) Laforgue huudahtaa: "Je m'ennuie natalin", ja jatkaa samassa: "sans cause bien appréciable". Hän

tajuua, ettei hänellä ole mitään varsinaista syytä ikäväänsä. Hän on vain niin täynnä itseään, Minänsä ongelmaa, ettei hän pysty suhtautumaan mihinkään normaalisti. Hän suurentelee kaikkea: sade, sunnuntain ikävyys saavat liioitellun merkityksen. Laforgue tajuaa tämän ja myöntää

j'ulule en détresse,
Devant ce Moi, tonneau d'Ixion des Danaïdes.

Kuten Jankélévitch mainitsee, "l'ironiste étouffe dans sa triste opulence et dans sa vide plénitude, car être tout, c'est n'être plus rien..."¹. Erinomaisen kuvaavia ovat ne muutamat metaforat, joissa esiintyy "minä"-sana. Runoilija saattaa piiloillaan ylvästellä: Moi-le-Magnifique (I, 59), Moi Grand Chevalier de l'Analyse (II, 156), tai sitten alentaa itsensä maan matoseksi: Moi, vermine des nébuleuses d'occasions (I, 215). "Ce sieur que j'intitule Moi" on myös "kohtalokas polyyppi" (II, 57) ja "Danaidien seula" (II, 41). "Valituksistaan" Laforgue käyttää nimitystä "Minä-vainajan kukkakimppu" (I, 200).

Runossa "Complainte du temps et de sa commère l'espace"² Laforgue luo jälleen omaperäisen, miltei avaruus aikakautta enteilevän runokuvan:

Je tends mes poignets universels dont aucun
N'est le droit ou le gauche, et l'Espace, dans un
Va-et-vient giratoire, y détrame les toiles
D'azur pleines de cocons à foetus d'Etoiles.

"Universaaliset nyrkit, joista kumpikaan ei ole oikea eikä vasen" vaikuttaa huvittavalta ponnekkuuksaan.

Myös Laforgueen sopivat mielestäni erinomaisesti sanat, jotka Verlaine kohdistaa Baudelaireen Art-lehdessä 16. päivänä marraskuuta 1865: "Je n'entends ici que l'homme physique moderne, tel que l'ont fait les raffinements d'une civilisation exces-

¹ Jankélévitch, op. cit., s. 115.

² Oeuvres, I, s. 177.

sive, l'homme moderne, avec ses sens aiguisés et vibrants, son esprit douloureusement subtil, son cerveau saturé de tabac, son sang brûlé d'alcool, le bilio-nerveux par excellence, comme dirait H. Taine".¹

Samoin kuin moraalisesta minästään, runoilija tekee pilaa myös fyysisestä olemuksestaan:

Oyez, au physique comme au moral,
Ne suis qu'une colonie de cellules
De raccroc.....
.....
De mon coeur un tel, à ma chair védique
Comme de mes orteils à mes cheveux,
Va-et-vient de cellules sans aveu,
Rien de bien solvable et rien authentique.²

Ma chair védique on niin ikään oiva ironinen runokuva; "lihaan liitetty "vedalainen" ilmaisee runoilijan Hindujen pyhiin kirjoihin perehtyneisyyttä. Lisäksi tässä runossa on mm. käytetty biologian piiriin kuuluvaa sanaa cellule, "solu", epätavallisissa yhteyksissä, ja luotu siten omaperäisiä runokuvia. Tätä menetelmää on sovellettu seuraavassakin saman runon säkeessä:

Une chair bêtement staminifère,
Un coeur illusoirement pistillé,
Sauf certains jours, sans foi, ni loi, ni clé,
Où c'est précisément tout le contraire.

Luonontieteen piiriin kuuluva sana staminifère, "heteitä kantava", ja siihen liitetty määre "typerästi" muodostavat jälleen "liha"-sanan kanssa laforguemaisen metaforan, jonka vastakohdantana on "illusorisesti emillä varustettu sydän". Näillä ehkä jossain määrin työläillä kuvilla runoilija luonnehtii mielestään leikin varjolla erinomaisen terävästi oman "lihansa" ja sydämensä häilyvyyttä, itsessään vallitsevaa miehisyiden ja

¹ Verlaine et les poètes symbolistes, s.37, alahuomautus 13.

² Oeuvres, II, s. 57-58.

2
naisellisuuden ristiriitaa. Tilanteen tragiikka lyödään leikkiksi vielä, varmuuden vuoksi, kääntämällä kaikki ylösalaisin kahdessa viimeisessä säkeessä.

Mustan huumorin värittämät ovat myös ne metaforat, joissa Laforgue kuvaa päätään: "Nuoren miehen vanha päähä" on "tieteen kaivo" (I, 167). "Raskaasta otsastaan", -joka ei kätke mitään naisellisia peipposen aivoja - runoilija käyttää nimitystä Mon Front Equatorial, jossa jälleen isot alkukirjaimet ovat tärkeyden tehostajina. Tämä "Päiväntasaajan Otsa" on toisaalta "Viollisuuksien Ansari".

Terre paria - Mort mortelle

Laforgue kiinnostavat ennen kaikkea ihminen ja ihmisen ongelmat. Lyyrilliselle runoilijalle tavanomaiset luonnonkuvat puuttuvat miltei kokonaan hänen tuotannostaan. Luonnonilmiöitä koskevat säkeet saavat hänen runoilijaläätunsa mukaisen erikoisvärityksen. Niistä puuttuu täysin ulkoilman raikkaus. Ne ovat pikemminkin melankolisia irvikuvia, joihin usein kytkeytyy inhimillisiä piirteitä. Näin on esim. asiantilaita seuraavissa vuodenaikoja kuvaavissa säkeissä, joissa puhuu runoilijan subjektiivinen kokemus:

Hein, étés idiots,
Octobres malades,
Printemps, purges fades,
Hivers tout vieillots?¹

"Tuberkuloosin runtelema maisema" (II, 216) on erinomainen runokuva, josta jälleen heijastuu runoilijan oma ongelma. "Talvi yskii ja värisee lumiulsterissaan" (II, 205) ja ~~esmein~~ tuuli on "yskänkohtausten uuvuttama" (I, 110).

Kokoelmassaan Sanglot de la terre Laforgue on valittanut meän, "katoavaisen järkäleen", ja maailman kaikkeuden kohtaloa pateettisissa säkeissä, mutta muissa kokoelmissa hänen asenteensa on muuttunut huomattavasti irrallisemmaksi. Mm. Au Large-nimisen runon viimeisessä säkeistö²ssä - tätä runoa Ramsey muuten pitää yhtenä parhaimmista sitten 16. vuosisadan kirjoitetuista 10-tavuisista nelisäkeistä², - jossa kuu on "päähenkilö", Laforgue huudahtaa lopuksi pilailleen :

Et toi, là-bas, pot-au-feu, pauvre Terre!
Avec tes essais de mettre en rubriques
Tes reflets perdus du Grand Dynamique!
Tu fais un métier, ah! bien sédentaire!³

¹ Oeuvres I, s. 86.

² Ramsey, Op. cit., s. 147.

³ Oeuvres, I, 212.

"Maa-parasta", entisestä "Suur-Dynaamikosta" käytetty nimitys "lihakeitto" on yllätyksellisyydessään hyvin tehokas, etenkin kun kuusta edellä on käytetty toisenlaisia metaforia. Terre d'occasion, valennusmyynnissä oleva maa" (I, 201), samoin kuin terre paria, "maa hylky", Ja Je vais me faire un monde plus mortel (II, 164). edustavat niin ikään Laforguen säälimätöntä mustaa huumoria.

Elämä maan päällä on "huumaavaa markkinahumua" (II, 191), "loistavaa ja makaaberia" (I, 31), "totta ja rikollista" (I, 81). Kuolema, joka askarruttaa runoilijaa älytuisesti, kuten olemme jo aikaisemmin nähneet, ei sekään säästy Laforguen ironialta. Kaikkein voimakkain hänen käyttämistään kuolema-metaforista on mielestäni "Complainte de la fin des Journées"-runon (I, 99) viimeinen säkeistö, jonka runomitta on yhtä yllättävä kuin sisältökin:

Vomitoire
De la Foire
C'est la mort.

Vomitoire, roomalaisten teatterin uloskäytävästä käyttämä nimitys, tarkoittaa ilmeisesti tässä yhteydessä poissyöksemistä elämän "markkinahumusta"; ^{aikoinaan} sana merkitsi myös oksennusainetta.

Eräässä Dimanches-runossa (II, 85) on käytetty ilmaisua rendre l'âme, "heittää henkensä" ja siihen on liitetty yllättävät tavan ja paikan määräykset:

Une maigre qui me parlait,
Les yeux hallucinés de Gloires virginales,
De rendre l'âme, sans scandale,
Dans un flacon de sels anglais...

"Complainte de l'oubli de morts"-runossa (I, 164-166) Laforgue tekee niin ikään pilaa vakavasta aiheesta. Hän kuvaa vainajien omaisten jokapäiväisiä askareita kuusitavuisissa nelisäkeissä. Näiden säkeistöjen välissä on eräänlaiset kaksi- ja kolmitavuiset kertোসäkeet, joissa puhutaan vainajista ja elämästä

kepeässä sävyssä, jokapäiväisen puhekielen sanontoja viljellen. Linaan tähän vain kertosäkeet:

.....

Les morts
C'est sous terre;
Ça n'en sort
Guère.

.....

Les morts
C'est discret,
Ça dort
Trop au frais.

.....

.....
C'est gai
Cette vie;
Hein, ma mie,
O gué?

.....

Importun
Vent qui rage!
Les défunts?
Ça voyage...

Hyperbolat la mort mortelle (I, 66) ja Mort Mourante ivre-
morte (I, 66) ovat nekin tyypillistä Laforguen mustaa huumo-
ria.

Triste astre

Taivas ja taivaankappaleet, kuu, aurinko ja tähdet, esiintyvät usein Laforguen runojen "henkilöhahmoina". Tällainen asiantila tuntuu luonnolliselta, sillä runoilijan ikkunasta varsinkin Pariisin suurkaupungissa avautuva maisema on epäilemättä ollut lähinnä taiv^smaisema.

Auringosta Laforgue käyttää mm. pilkallisia nimityksiä le gras soleil des basses-cours (II, 16), Alcove des Danaïdes, triste astre (I, 163), mutta runossa "Un mot au soleil pour commencer", joka aloittaa kokoelman L'Imitation de Notre-Dame La Lune, auringon sättiminen vasta oikein pääsee valloilleen. Runo alkaa mainiolla metaforalla Soleil! soudard plaqué d'ordre et de crachats. Mutta samassa seuraa sotaurhosta, jonka rintapielet ovat täynnä ritari- ja kunniamerkkejä, vähemmän mairitteleva puhuttelu Planteur mal élevé. Runoilija paljastaa Pierrot-narrien ja kaikkien "Edenin autuaitten" inhoavan aurinkoa. Iva huipentuu herjaaviin nimityksiin Bellâtre, Maquignon, Ruffian, Rastagouère.

Pierrot-narrien tavoin Laforgue on kuun palvoja. Hän on kirjoittanut kokonaisen runon Kuu Madonnasta. Kuten Ramsey mainitsee, ovat monet tutkijat koettaneet päästä selville Kuun vertauskuvallisesta merkityksestä ranskalaisen runoilijan tuotannossa. Kuuta on pidetty hänellä mm. steriliyden ja itsemurhan symbolina. Tarkastelemme aluksi muutamia kuuun liittyviä metaforia. Kuu on "ystävä", "kelpo vanhus", "kulkuri" ja "diletantti". Kuun on "raikas", mutta myös "siirappinen uhrileipä" ja "unettomuuksien siunaama". Palvottu Madonna on runoilijan yksinäisten unettomien öiden uskollinen seuralainen, jolle hän haluaa "tarjota ikävänsä":

Des nuits, o Lune d'Immaculée Conception,
Moi, vermine des nébuleuses d'occasion,
J'aime du frais des toits de notre Babylone,
Concevoir ton climat et ta flore et faune,
Ne sachant qu'inventer pour t'offrir mes ennuis,¹
O Radeau du Nihil aux quais seuls de nos nuits!

Näissä säkeissä kuuhun on sovellettu erästä katolisen kultin tärkeimmistä Neitsyt-Marian palvontaan liittyvistä termeistä: Immaculée Conception. Itsestään runon minä käyttää nimitystä "alennusmyyntiin joutuneiden (käytettyjen) tähtisumujen syöpäläinen". Viimeisen lainaamamme säkeen kuu-metaforassa on latinalaisen nihil-indefiniittipronominin käyttö lautta-sanana määräyksenä merkillepantava. "Öittemme yksinäisten rantalaiturien Nihil-lautta" luonnehtii erinomaisesti kuutamon autiutta ja ihmisen öistä yksinäisyyden tunnetta. Samalla se paljastaa runoilijan nihilistisen asennoitumisen ympäröivään maailmaan.

Laforguen Kuu-Madonnan palvontaan sekoittuu usein hyvinkin kirpeätä ivaa. Hän käyttää pilkallisia nimityksiä "ystävästään". Jo itse arvokas Notre-Dame la Lune on hyvin ironinen. Muista nimityksistä mainittakoon mm. "jauhonaamainen ruusumorsian", "Humalaisten, petkuttajien ja ihmissusien Neitsyt-Maria", ja "Vanhojen kollikissojen kiimaisiksi tekijä". Nämä metaforat esiintyvät "Complainte de cette bonne Lune"²-runossa, joka alkaa ja loppuu kansanlaulua "Sur le pont d'Avignon" jäljittävillä säkeillä. Siinä tähdet tekevät hilpeätä pilaa Kuu-neidistä, houkutellessaan tätä tanssiin. Kuu kieltäytyy vaatimattomana Tuhkimona kunnian ystävänsä Maan tähden. Mutta tähdet pönettelevät maata ja houkuttelevat kuuta juhlaan imartelemalla tätä: "Te panette varmasti pään pyörälle säädylisimmiltäkin taivaankappaleilta." Kun Kuu kaikesta huolimatta kieltäytyy, ^{se} ~~hän~~

¹ "Climat, Faune et Flore de la Lune", Oeuvres, I, s. 215.
² Ibid., I, s. 79.

saa osakseen tähtien pilkan. Herjausryöpyn jälkeen seuraa sana Coucou! "kukkuu", joka päättää huvittavasti tähtien varsinaisen puheenvuoron. Kuu on myöskin "silmä, joka erittää sylkeä ja kyynelehtii visvaisen silmätulehduksen uhrina" (II, 23), "kärpästen^ssyömä silmä" (I, 72), "steriili silmä", jota vielä verrataan itsemurhaan (I, 214). "Sianihrarakko" on niin ikään Laforguen Kuusta käyttämä vahva metafora. Runossa "La Lune est stérile" (I, 258) Kuu on "sovinmolla abortoiva paavi", "taiteen mormoonien paavi", sekä "viettien kevytmielinen käsikirja":

Lune, Pape abortif à l'amiable, Pape
Des Mormons pour l'art, dans la jalouse Paphos
Où l'Etat tient gratis les fils de la soupape
D'échappement des apoplectiques Cosmos!

C'est toi, léger manuel d'instincts, toi qui circules,
Glaçant, après les grandes averses, les oeufs
Obtus de ces myriades d'animacules
Dont les simouns mettraient nos muqueuses en feu!

Langes des pudeurs - Cercueils der pianos

Laforguen ironisista runokuvista mainittakoon vielä lopuksi muutamia yksityistapauksia. Nuoren miehen itsetietoisuutta kuvaa mainiosti sanonta "hänen korskuvat 20 vuottaan". Tehdessään pilaa hyveellisyydestä runoilija käyttää seuraavia kuvia: "siveyden messupaita" (II, 11) ja "siveyden kapalorievut" (II, 135). Näissä ilmaisuihin on sana "siveys", mikä ranskankielellä vaikuttaa hyvin tehokkaasti. Jälkimmäinen runokuva esiintyy Kaiun puheenvuorossa sikermässä Le Concile Féérique:

O langes des pudeurs,
C'est bien dans vos blancs plis tels quels qu'est le bonheur.

Jälkimmäisen säkeen proosalliset sanat tels quels ja bien sekä huudahdussana O alussa tehostavat rivien huumoria. Omalaatuisia ovat runokuvat "tunnustuksien rannerenkaat" (I, 74), "tunnonvaivojen kaulanauhat" (I, 118), "syylliset vapaahetket" (II, 103), "sentimentaalinen piiritystila" (II, 143). Kuunnellessaan "pianojen valitusta vauriissa kaupunginosissa" runoilija luonnehtii välisoitot "sterileiksi" (I, 81) ja "viheliäisiksi" (II, 62). Samaa luokkaa ovat määritelmät "portinvartijan romanssit", "synkät polkat" ja "hypertrooppiset musiikit" (II, 211) "Simple Agonie"-runon säkeissä "Oh! que ma musique/se crucifie" on erikoista "itsensä ristiinnaulitsemisen" käyttö musiikista puhuttaessa. Kuoleman ajatus saattaa liittyä itse pianoon, epäilemättä soittimen väristä johtuen. Syksyisen kasinon soittamista Laforgue käyttää kuvaa "pianojen ruumisarkut" (I, 87), joka ilmaisee mainiosti suljetun kasinon alakuloisuutta ja ruumishuonemaista autiutta ja hiljaisuutta. Sunnuntaina ovat kaikki pianot suljetut, vain yksi, "täydessä surupuvussa on itsepäinen". Runossa "Complainte du Sage de Paris" on musiik-

kitermiä clavier, johon liittyy attribuutti "nimetön", käytetty sangen erikoisessa asemassa. Lainaen tähän runon koko alkuosan:

Aimer, uniquement ses jupes éphémères?
Autant dire aux soleils: fêtez vos centenaires.
Mais tu peux déguster, dans leurs jardins d'un jour,
Comme à cette dînette unique Tout concourt;
Dégustez, en menant les rites réciproques,
Les trucs Inconscients dans leur oeuf, à la coque.
Soit en pontifiant, avec toute ta foi
D'Exécuteur des hautes oeuvres de la Loi;
Soit en vivisectant ces claviers anonymes,
Pour l'art, sans espérer leur ut d'hostie ultime.¹

Runon loppuosa on niin ikään täynnä melko karkeatakin ivaa, joka kohdistuu eetillisiin ja moraalisiin arvoihin. Tässä runossa esiintyy muutamia Laforguelle tyypillisiä sanaluomuksia, joista puhumme tuonnempana omassa yhteydessään.

Laforguen tiedostamattoman-kultti, joka on peräisin Eduard von Hartmannilta, on keskeisenä teemana tässä runossa. Mutta myös Inconscient on käsitelty ironisesti: Les trucs Inconscient; se on lisäksi "suuri lapsenhoitaja" - ranskankielinen sana Nounou on huvittava tiedostamattomasta puhuttaessa, sillä se on pienten lasten käyttämä lempinimi. Runoilija vertaa tiedostamattontaa suureen omenapuuhun, jonka alla ihmisten tulisi nukkua kuin pikku vauvat. Onko tässä kenties ironinen rinnastus: hyvän ja pahan tiedon puu ja tiedostamattoman puu? Tämän puun alla on kuitenkin helppo nukkua "sur les oreillers d'étiquette d'éthiques", kyselemättä "Olenko minä minä"..."Etiikan etikettien sohvatyynyillä" nukkuminen on verraton pilakuva, jossa "Pariisin viisas" - runoilija itse - laskee leikkiä eetillistä ongelmistaan.

¹ Oeuvres, I, ss. 194-199.

Pierrot - Hamlet

Kokoelmaansa l'Imitation de Notre-Dame la Lune. Laforgue on liittänyt joukon runoja, joissa päähenkilönä esiintyy Pierrot. Tämä eräänlainen narri, pantomiimin valkopukuinen, jauhokasvoinen henkilöahmo oli kiinnostanut jo Laforguen edeltäjiä, Gautier'ta ja Théodore de Banville'ia, mutta myös Laforgue aikalaiset kirjoittivat Pierrot'sta.¹ Heistä mainittakoon vain Verlaine ja Huysmans, joka yhdessä Hennique'in kanssa oli kirjoittanut Laforguea kiinnostaneen Pierrot sceptique¹. Watteauun tauluista oli Laforgueelle tuttu myös Gilles-niminen narrinhahmo, joka oli läheistä sukua Pierrot'ille.

Laforguen Pierrot-klovnit kärsivät alinomaisesta orpouden tunteesta, kuten hän itsekin:

Encore un de mes Pierrots mort;
Mort d'un chronique orphélinisme;
C'était un coeur plein de dandysme
Lunaire, en un drôle de corps.²

He ovat "Kuun dandyjä" (I, 243), "erinomaisia lunologeja" (I, 227) ja "Kuun valkeita kuoropoikia" (I, 227). Pierrot- narri ja Kuun yhdistäminen toisiinsa on merkityksellistä. Adjektiivivi blanc, "valkoinen", liittyy niin ikään olennaisesti Pierrot'ihin, ensiksikin kuvaamaan heidän kasvojaan, jotka ovat cold-creamin valkaisemat, mutta epäilemättä myös luonnehtimaan heidän sisäistä puhtauttaan. Tämä käy ilmi mm. naisille osoitetuista säikeistä:

Allez, ne jetez pas la pierre
Aux blancs paria, aux purs pierrots!³

¹ Kirjeessään Charles Henrylle v. 1881 (IV, 67) Laforgue kysyy, onko C.H. lukenut tätä kirjaa.

² Oeuvres, I, s. 243.

³ Ibid., I, s. 226.

Mainittakoon, että Laforgue käyttää miltei aina Pierrot-sanaa monikossa, saaden täten aikaan yleisluontoisen ja humoristisen sävyn. Ramsey huomauttaa sattuvasti teoksessaan, että aivan toisin kuin Pierrot'n edeltäjä, joka on vuosisatojen kuluessa ollut pettynyt ja petetty rakastaja, Laforguen Pierrot on pettymyksen aiheuttaja ja "gay deceiver"¹. Tämä on tyypillistä Laforguen mustaa huumoria:

Elle disait, de son air vain fondamental: re
"Je t'aime pour toi seul!" = Oh! là, là, grêle histo
Où, comme l'art! Du calme, ô salaire illusoire
Du capitaliste Idéal!

.....
Mais voici qu'un beau soir, infortunée à point,
Elle meurt! - Oh! là, là, bon changement de thème!
.....²

Ramsey tähdentää, että myös Lohengrin, samannimisen novellin päähenkilö, on eräänlainen Pierrot'n muunnos. ~~Wimeromaa~~ hänen ironinen, pettymyksen aiheuttava käyttäytymisensä Elsaa kohtaan aviovuoteessa muistuttaa suuresti Pierrot'n torjuvaa /sennetta Colombine'ia kohtaan näytelmässä Pierrot Fumiste³.

Joskin runoilija ~~en~~ käyttää usein ~~(puna)~~huulista, valkokasvoista Pierrot'ta omalaatuisena puhetorvena, on hän eräässä toisessa henkilöahhossa kuvannut itseään vielä tarkemmin, niin ulkonaisesti kuin sisäisestikin: Hamletissa, jonka G. Jean-Aubry on maininnut vaikuttaneen Laforgueen pysyvämmiin kuin kenenkään muun kirjallisuuden henkilön.⁴ Laforguen hamletismi onkin erittäin silmiinpistävä piirre niin hänen tuotannossaan kuin hänen elämänsenteessäänkin. Hän ottaa lukuisien runojensa motoiksi säkeitä Hamletista alkukielellä. Hamletin yksinpuhelu hautausmaalla esiintyy ainakin kahdessa runossa

¹ Ramsey, op. cit., s. 145.

² "Pierrots" (On a des principes), I; s. 229.

³ Ramsey, loc. cit.

⁴ Oeuvres, II, s. 281.

ja tietenkin Hamlet-novellissa. Englanninkielinen lainaus Alas, poor Yorrick näissä kohtauksissa antaa huvittavaa paikallisuväriä, tuoden mieleen Shakespearen englantia puhuvan Hamletin.

Myös runoilijan luonne on hamletimainen: Hän on "bonne girouette de trent'-six saisons/trop nombreux pour dire oui ou non". Häntä vaivaa päättämättömyys, samanlainen alakuloinen välinpitämättömyys, sanalla sanoen samanlainen "spleen" kuin Shakespearen Hamletia. Myös Laförguen ironia on äukua Hamletin skeptiselle pessimistiselle huumorille. Delagrave'in teoksessa L'Anthologie des humoristes français¹ hänestä sanotaan seuraavaa: "Näennäinen hajanaisuus, piittaamattomuus, lyhyet repliikit, ironia, jossa saa ilmaisunsa tuska tai pessimismi tai Tanskan Prinssin mielentila, kuuluvat myös Laforguen kirjoitustyyliin". Laforgue samaistaa itsensä siinä määrin Hamletin kanssa, että hän antaa tälle yhtä hyvin omia luonteen- kuin ulkonaisia piirteitäänkin: Tanskan Prinssin muotokuvassa tunnemme runoilijan itsensä: "Keskikokoinen... pitkänomaiset lapselliset kasvot". Laforgue oli keskikokoinen silloiseksi ranskalaiseksi mieheksi (164 cm²), ja jos tarkastelemme hänestä otettua valokuvaa, Emile-veljen etsausta tai v. 1885 maalattua taulua Unter den Linden³, voimme todeta, että hänen kasvonsa ovat melko pitkät ja lapsenomaiset. Myös jatkokuvaus sopii todennäköisesti runoilijaan itseensä: "kaksi harmaansinistä, joka tilanteessa hämmästynyttä ja viatonta silmää, jotka ovat toisinaan kylmät, toisinaan unettomuuden

¹ Guichard, Op. Cit., s. 89.

² Marie-Jeanne Durry, Jules Laforgue, s. 14.

³ Valokuva ja etsaus esiintyvät Madame Durryn teoksessa, taulun valokuvakopio taas Ramseyllä.

kuumentamat... sensuelli nenä, viaton suppusuu, joka muuttuu nopeasti rakastuneesta puoliavoimuudesta kanalintujen kaksi-mieliseen hymyyn ja tästä nyrpistyksestä... 14-vuotiaan poja-vekaran vastustamattomaan, pakahtuvaan nauruun; leuka - luoja paratkoon - on tuskin ulkoneva"¹.. Kuten Pierrot-narreilla, on Hamletillakin sormessaan sormus, jossa on Egyptin kuori-
Niin kuin
ainen. Kuten novellin kirjoittaja itsekin, Hamlet harrastaa etsausta. Hänellä on linnassa etsauslaboratorio². Pierrot-narrit ovat pukeutuneet valkoiseen, Hamlet taas mustaan, kuten Shakespearellakin. Hamletista on maalattu muotokuva - da-
dyn asussa.³ Laforguen Hamlet on tutustunut myös tiedostamatoman filosofiaan, kuten runoilijakin. Tämä käy ilmi novellin alussa esiintyvistä Hamletin yksinpuhelusta: "Tu sais bien que j'ai mangé du fruit de l'Inconscience". Kysymyksessä on moderni Hamlet, joka on tutustunut myös Kantin kategoriseen imperatiiviin ja tieteen viimeisiin saavutuksiin psykologian alalla. Hänen mielestään olemassaoleva sosiaalinen järjestys on luontoa kuohuttava skandaali. hän sanoo olevansa itse ~~on~~ freudaalinen parasiitti. Modernisoimalla novellin miltei parodia-asteelle saakka Laforgue saa vanhasta aiheesta tuoreen ja nautittavan kertomuksen. Novellin humoristisuus perustuu lähinnä juhlavuuden ja arkipäiväisyyden, yllättävien, yhteensopimattomien sanojen ja anakronismien käyttöön. ~~Tässä~~ ^{Esitän} muutamia esimerkkejä! Kun Laertes käy Hamletin kimppuun hautausmaalla, hän iskee tämän kurkkuun "oikean tikarin". Adjektiivivi vrai on tässä yhteydessä humoristinen tähdennys, sillä se tuo

¹ "Hamlet", Moralités Legendaires, Oeuvres, III, s. 36s.

² Ibid., s. 16.

³ Ibid., s. 15.

mieleen teatterirekvisiitan ja teatterimiehen. Hamletin kuolemasta kertoessaan runoilija käyttää tavanomaista metaforaa rendre l'âme, mutta liittää sanaan "sielu" henkilön nimestä muodostetun adjektiivin hamlétique: "Et rend son âme hamlétique à la nature inamovible". Tällöin sinänsä järkyttävä toteamus saa huvittavan sävyn. Anakronismeista mainittakoon esimerkkeinä, edellä jo mainittujen filosofiaan liittyvien lisäksi, Ranskan kansallispäivän, Bastiljin hävityksen muisto päivän liittäminen vuoteen 1601:¹ "C'est aujourd'hui le 14 juillet 1601", sekä Thorwaldsenin mainitseminen v. 1601: ".... Michel Ange (cet homme supérieur à tous nos Thorwaldsen)"

Aivan novellin lopussa on vielä erinomaisia esimerkkejä Laforguen romanttisesta ironiasta, joka särkee sentimentaalipateettisen tunnelman. Kertoessaan, että Hamletin ruumista lähdettiin noutamaan soitujen valossa, runoilija lisää flambeaux-sanaan arkisen määräyksen de première qualité. Samoin liittyy huudahdukseen O soir historique! huvittava liissäys après tout. Novelli päättyy ivalliseen huomautukseen: "Yhtä Hamletia vähemmän; rotu ei ole kadonnut, se sanottakoon!" Tämän ajatuksen runoilija-Pierrot-Hamlet epäilemättä sovellutti itseensäkin. Se olisi joka tapauksessa hänen huumorinsa mukaista.

1 Oeuvres, III, s. 15.

Laforguen sanasto

Kuten olemme nähneet, on Laforguen mustan huumorin avain suureksi osaksi hänen erikoinen sanojen valintansa. Yllättävät sanayhdistelmät saavat aikaan omalaatuisia huvittavia runokuvia, joista jo edellä on ollut lukuisia esimerkkejä. Lisäksi Laforguen tuotannossa esiintyy melko usein esim. latinalaisia tai muun kielisiä sananparsia ja runouden puitteissa sangen epätavallisia fysiologisia ja anatomisia termejä. Voisi luulla, että kysymyksessä on tyyppillinen autodidaktin sanasto, jolla pyritään osoittamaan oppineisuutta, mutta Laforguen kohdalla ei ole siitä kysymys. Hän käyttää termejään ehdoin tahdoin, saadakseen aikaan humoristisia mielleyhtymiä tai rikkoakseen runon yhtenäisyyden. Tavallisessa, jokapäiväisen sävyisessä runossa tai säkeessä esim. latinalainen uskonnolliseen elämänpiiriin kuuluva sananparsi tekee yllätyksellisyydessään ironisen vaikutuksen. Tällainen sananparsi saattaa olla myös se ylimääräinen juhlallisuuden pisara, joka saa säkeet muuttumaan humoristisiksi. Tästä nähtävissä tehtävissä esiintyvät mielestäni latinalaiset sanonnat Et nunc et semper, Amen (I, 64), Vermis sum, pulvis es! (I, 65), ja Qualis...artifex...pereo (III, 67). Uskonnollisten sanontojen ryhmään kuuluvat myös ilmaisut: memento mori (I, 240), Exaudi nos (I, 273), Sursum corda (II, 219), crescite et multiplicamini (I, 209). Huvittava on niin ikään italialais-latinalainen lause De/ Crescendo, statu quo, crescendo (I, 108). Oman humoristisen lisänsä antavat mahtipontiset latinalaiset sanat seuraavissa säkeissä: Introibo, voici l'Epoux/Hallali! songe au pôle, aspire! (I, 141; koirien kutsuhuuto hallali on tässä yhtä yllättävä) ja "Tais-

toi si tu ne peux me prouver à outrance, /Illico, le fondement de la connaissance..." Silloin tällöin esiintyy Laforguen runoissa myös jokapäiväisiä, runouteen sinänsä sopimattomia latinalaisuuksia, kuten idem ja et cætera sekä Hamlet-novellissa esim. (geste) ad hoc. Mainittakoon, että idem on eräässä Pierrot-runossa loppusoinnussa cold-creamin, englantilaisen lainasanan kanssa.

Joitakin muita englantilaisia sanoja tapaamme Laforguen tuotannossa. Hamletin yhteydessä on jo ollut puhe huudahduksesta Alas, poor Yorrick. Kyseiseen novelliin liittyvät useimmat muutkin englantilaisuudet. Näistä humoristisin sisältyy epäilemättä Kate'in huudahdukseen, hänen huomattuaan Hamletin makaavan Ofelian haudalla kurkku tikarin lävistämänä. Tilanne on järkyttävä ja ongelmallinen. Kate ihmettelee, mitä on tehtävä, suutelee vainajaa ja huudahtaa: Hamlet, my little Hamlet. Tuttavallinen possessiivipronomini my ja jokapäiväinen hellyyttä ilmaiseva adjektiivi little liitetynä Hamlet-nimeen pudottavat lukijan lystikkäästi maan kamarralle. Tilanteen tragi-koomisuus vielä tehostuu seuraavasta lakoonisesta toteamuksesta: "Mais la mort est la mort, c'est connu depuis la vie". - Vieraskieliset sanat ja sanonnat on tekstissä painettu vinokirjaimin, joten ne erottuvat helposti ja saavat lisää merkitystä.

Ranskankielen sanojen valinnassa kiinnittää huomiota lähinnä uskonnollisiin menoihin liittyvien sanojen melkoinen runsaus. Tärkeätä on, että tätäkin sanastoa on käytetty mustan huumorin aseena, kuten on jo käynyt ilmi esim. runokuvasta surplis des pudeurs. Siinä kirkollinen termi "messukasukka" on liitetty normaalikielen sanaan "siveys". Sanat

"kalkki", "riippileipärasia", "krusifiksi" ja "ristiinnaulita" (crucifier) esiintyvät Laforguella niin ikään. Runossa "Complainte à Notre-Dame des soirs" (I, 70-71) Laforgue käyttää verbeistä crucifier ja se figer, "hyytyä, jähmettyä", muodostettua omalaatuista refleksiivistä yhdistelmäverbiä se crucifiger:

Soleil, qui, saignant son quadrigé,
Cabré, s'y crucifige!

Ramsay kiinnittää huomiota¹ Baudelairin runossa "Harmonie du soir" esiintyvään samantapaiseen säkeeseen: "Le soleil s'est noyé dans son sang qui se fige"².

Muista uskonnollisiin menoihin liittyvistä sanoista mainittakoon vielä "polttouhri", "riippileipä", "messu", "viini- tai leipäuhri", "virsikirja" ja "pyhäinhäväistys". Runo "Légende" (II, 173) sisältää muutamia näistä sanoista. "Syksyn virsikirja", runoilijan "onnen ja nerouden rippileipärasia" ja "naisellinen rippileipä" luonnehtivat omalaatuisesti runoilijan melankolisen huumorin sävyttämää elämänasennetta:

Armorial d'anémie!
Psautier d'automne!
Offertoire de tout mon ciboire de bonheur et de génie
A cette hostie si féminine,
Et si petite toux sèche maligne,
Qu'on voit aux jours déserts, en inconnue, l'hive
Sertie en de cendreuses toilettes qui sentent déjà
Se fuir le long des cris surhumains de la Mer.

Lähinnä lääketieteen piiriin kuuluvat termit encéphale "aivot", hydrocéphale "aivopöhö" sekä ophtalmie "silmätulehdus" ja siitä johdettu adjektiivivi ophtalmique vaikuttavat runotekstissä huvittavan oppineilta, samoin sielunvaellusoppia merkitsevä sana métempsychose. Erikoisia ovat myös espanjalaista alkuperää olevat mancenillier "omenapuu" ja

¹ Ramsay, Op. cit., s. 138.

² Baudelaire, Op. cit. s. 77.

vertugadin, joka muinoin merkitsi erääläistä hameen alla pidettävää tyynyä.

Jules Laforgue on kartuttanut sanavarastoaan huomattavasti luomalla itse uusia omaperäisiä sanoja. Verbejä hän on muodostanut substantiiveista tai adjektiiveista tai yhdistämällä eri verbejä. Vertaa edellä se crucifiger. Yhdistämismenetelmää käyttäen hän on luonut lisäksi omalaatuisia adjektiiveja ja substantiiveja.

Yhdyssubstantiivista "ilotulitus", feu d'artifice, Laforgue on tehnyt verbin feu-d'artificer, adjektiivista "tyhjä", vide, äänteellisesti huvittavan vidasser.

Mielenkiintoisessa proosarunossaan "Grande complainte de la ville de Paris" (I, 180-182) Laforgue kirjoittaa: "Syksy pukeutuu täyteen suruasuun Boulognen metsässä". Suomenkielille käännettynä tämä on täysin normaalia proosaa. Ranskankielinen lause on kuitenkin merkityksellinen omalaatuisen verbinsä tähden. Tavallinen ranskalainen sanontatapa on être en grand deuil "olla täydessä surupuvussa". Laforgue on luonut ranskalaisen verbin "pukeutua täyteen suruasuun" siten, että hän on yhdistänyt preposition ^{en} ~~à~~ adjektiivin grand ja substantiivin deuil sekä liittänyt niiden perään ensimmäisen konjugation infinitiivin päätteen -er. Näin saatua verbiä käytetään refleksiivisenä ja se on lopullisessa asussaan s'engrandeueillir. Aivan toisin on luotu refleksiiviverbi s'in-Panfiltrer, jossa osasina ovat erisnimi Pan ja verbi s'infiltrer "imeytyä, tunkeutua". Panin nimen liittämisen yhdysviivoilla verbin keskelle ^{on} hyvin laforguemainen keksintö. Runo "Complainte des Mounis du Mont-Martre", jossa mainittu verbi esiintyy, on muutenkin mielenkiintoinen, toisaalta äänteellisesti, ja

toisaalta kelloon liittyvien metaforiensa vuoksi:

Dire que, sans filtrer d'un divin Coeur,
Un air divin, et qui veut que tout s'aime,
S'in-Pan-filtrer, et sème
Ces vols d'oasis folles de blasphèmes
Vivant pour toucher quelque part un Coeur...
Un tic tac froid rit en nos poches,
.....
Triturant bien l'heure en secondes,
En trois mil six cents coup de dent,
De nos parts au gâteau du Temps...¹

Sellaiset äänteelliset toistot kuin sans filtrer ja s'in-Pan-filtrer, s'aime, sème ja blasphèmes sekä sanojen divin ja coeur toistuminen antavat erikoisen värityksen runolle. Säe "kylmä tikitys nauraa taskuissamme" on osuva. Kello, ole-mattoman - tällaiseksi runo toisaalla osoittaa ajan - mittari pitää ihmistä pilkkanaan. Runoilija laskee ilotonta leikkiä kellosta, joka paloittelee meille "Ajan Kakkua" kolmella tuhannella kuudella sadalla puraisulla.

Lohengrin-novellissa esiintyvissä Elsan repliikeissä on useita omalaatuisia sanontoja ja sanaluomuksia: "Aime-moi à petit feu, inventorie-moi, massacre-moi, massacrilège-moi". Massacriléger, yhdistelmä massacrer-verbistä ja sacrilège-substantiivista, osoittaa runoilijan kekseliäisyyttä.²

Laforguen luomista uudisverbeistä mainittakoon vielä latinalaisperäisistä substantiiveista muodostetut verbit ubiquiter "olla yhtäikaa kaikkialla", ventriloquer "puhua vatsasta" ja vivisecter "leikata elävältä".

Latinalaisen adjektiivin errabundus runoilija on "ranskalaistanut" muotoon errabundes. Adjektiivit ombelliforme ja omniversel ovat huvittavia sanarumiluksia, joissa taas on käytetty latinalaista alkuliitettä. Yhdistämällä substantii-

¹ Oeuvres, I, s. 183 ss.

² Oeuvres, III, s. 132.

viin crépuscule johdannaisliitteen -âtre Laforgue on saanut huvittavan kömpelöm adjektiivin crépusculâtre. Runossa, jossa sana esiintyy on muitakin uudissanvoja:

Le long d'un ciel crépusculâtre
Une cloche angéluse en paix
L'air exilescent et marâtre
Qui ne pardonnera jamais.¹

Adjektiivi exilescent, jonka lähtökohtana on substantiivi exil "maanpakolaisuus", ja verbi angéluser, joka on ^{muodostettu} tehty ilta kellojen soittoa tarkoittavasta substantiivista tekevät säkeet sangen epätavallisiksi. (Laforgue on ^{luonut} ~~tehty~~ omaperäistä mihin hintaan hyvänsä.

Adjektiivin responsableu Laforgue on muodostanut lisäämällä responsable'iin vain eu kirjaimen, jolloin koko sana muuttuu huvittavaksi. Kuten edellä mainitun crépusculâtre'in, runoilija on tehnyt tämänkin adjektiivin saadakseen tarpeellisen loppusoinnun. Responsableu on loppusoinnussa sanojen peu ja Dieu kanssa kirpeän ironisessa runossa "Complainte du Libre-Arbitre" (II, 209s.), jossa Pierrot keskustelee Kristuksen kanssa:

Pourriez-vous m'concilier un peu
Comment l'homme est libre et responsable,
Si tout c'qui s'fait est prévu d'Dieu?

Omalaatuisia uudissanvoja ovat Laforguen substantiivit Éternullité ja violupté, jotka on muodostettu yhdistämällä kaksi substantiivia. Éternullité on saatu substantiiveista éternité "ikuisuus" ja nullité "nollana olo", violupté taas sanoista viol "väkivallanteko, raiskaus" ja volupté "hekuma". Sangsuél, jossa esiintyy substantiivi sang "veri", on kummallinen seka-adjektiivi; ääntäellisesti sama kuin sensuel. Sexiproque taas on sexe-substantiivin avulla saatu muunnos adjektiivista reciproque. Lienee syytä mainita, että runoilija

¹ "Complainte des débats mélancoliques et littéraires", Oeuvres, I, 188.

halusi korjata tämän "painovirheen" oikeaan muotoon.¹

Hyvin erikoisia ovat Laforguen sanaluomukset hosannahs ja hymniclames. Pohjana on edellisestä riemuhuuto hosannah, johon on lisätty eräänlainen adjektiivin päätte. Häkimmäisessä on taas hymne-sanaan yhdistetty clamer-verbistä muodostettu liite.

Hymniclames liittyy kirkonkellojen soittoon, jota runoilija kuvaa myös pitkällä, huvittavilla tavan adverbiaaleilla. Kirkonkellot esim. kutsuvat tyttöjä hygièniquement ja élégamment:

Les jeunes Filles inviolables et frêles
Descendent vers la petite chapelle
Dont les chimériques cloches
Du joli, joli dimanche
Hygièniquement et élégamment les appellent.²

Tässä yhteydessä adverbit vaikuttavat vielä huvittavammilta sen vuoksi, että niitä edeltäviin substantiiveihin liittyy yksi jopa kaksikin adjektiivia. Joli on tässä yhteydessä erikoisen ironinen. - Näin ollen mainitut adjektiiveista runottomasti muodostetut adverbit tuntuvat liioittelulta. Varsinkin hygièniquement on lisäksi hyvin "moderni" sana runoudessa.

Pitkien adverbien liioitteleva käyttö vaikuttaa hilpeyttä herättävästi myös seuraavassa:

...que Jamais soit Tout, bien intrinsèquement
hermétiquement, primordialément! (I, 63)

Lisätekijänä tässä tapauksessa on vielä adverbien filosofinen luonne.

Lohengrin-novellissa on joitakin uusia adjektiiveja: (ô ren-
ennuiverselles
coeurs) ennuivagelles, (expériences) nervicides, (nuits) mar-
tyriséennes³. Ensimmäinen näistä on omalaatuisin luomus: siinä

¹ Kirje Charles Henrylle, heinäkuussa 1885, Oeuvres, V, 130

² Oeuvres, II, s. 155.

³ Ibid., III, s. 132.

on yhdistetty ennui "ikävä" ja universel "yleismaailmallinen" ja lausuttuna se tulee lähelle anniversaire-sanaakin.

Laforgue käyttää myös monia sangen jokapäiväisiä huudahdus-sanoja runoissaan ja novelleissaan. Useimmin esiintyvät huudahdukset ah ja ô(h). Muista mainittakoon uskonnollinen Alléluia, coucou, hallali, koirien kehoitushuuto, edelleen hé, hélas, hop, peuh, psitt sekä jokapäiväinen kehoitus allez, "no", "kas niin": Allez, hop! à Cythère.¹ Yleensä nämä huudahdussanatkin ovat antamassa tekstille, jossa ne esiintyvät, ironista lisäväritystä. Peuh "pyh" on jo merkitykseltään halveksivan ivallinen, mutta muutkin huudahdukset, jopa tavallisimmin ah, ô ja oh-sanatkin ovat Laforguella humoristisia. Psitt-sanana esiintyminen on mielenkiintoinen. Tätä esim. aukeavan kivennäisvesipullon ääntä muokailtavaa sanaa ranskalainen käyttää halutessaan kiinnittää jonkun huomion puoleensa. Sinänsä se ei tietenkään ole sen huvittavampi kuin suomalainen "hei", mutta tekstiyyhteydessä, jossa tämä sana esiintyy, sen vaikutus on karmean humoristinen:

Rencontrant un jour le Christ
Pierrot de loin lui a fait: Psitt!
Venez-ça: êtes-vous fatalist?²

Henkilöasetelma Kristus-Pierrot ja jälkimmäisen Vapahtajalle osoittama kutsuva psitt, sekä tuttavallinen kehoitus Venez-ça ovat karkeata pilaa. Ironisuutta lisää se, että Christ ja Psitt ovat loppusoinnussa keskenään.

Laforguen muista huvittavista riimeistä mainittakoon bouda ja Bouddha; verbi bouder = "murjottaa", Dupe "houkkio, narri" ja jupe "hame" esiintyvät loppusointupareina useaan otteeseen.

¹ "Persée et Andromède", Moralités Légendaires, Oeuvres, II s. 247.

² "Complainte du libre-arbitre", Oeuvres, II, 209.

Jotakin todella merkitsevien sanojen lisäksi Laforguen runoissa esiintyy monia huvittavia "peräkaneetteja", kuten Tir-lan-laire, la-i-tou, la-ri-rette-, Pi-lou-i (I, 15s.), digue dondaine, digue dondon (I, 167), ton, ton, ton taine, ton,ton (II, 156). Huomattavaa on, että nämä osaksi kansanlauluista saadut rallatukset esiintyvät sävyltään vakavissa tai surumielisissä runoissa.

Yksi runoilijan mustan huumorin ilmenemismuotoja onkin juuri kevyen ja raskaan yhdistäminen toisiinsa.

Runomitallisista seikoista

Rytmillä ja muilla runomitallisilla seikoilla on Laforguen runoudessa erittäin tärkeä asema. hänen mustan huumorinsa ilmaisukeinona. Huumorittomassa ensimmäisessä kokoelmassa Le Sanglot de la terre runot muodostuvat pitkistä aleksandriineistä tai yksitoistatavuisista säkeistä, harvoja poikkeuksia lukuunottamatta. Huomattavimman poikkeuksen muodostaa "Chanson du Petit Hypertrophique", jossa vaihtelevat kuusi- ja kolmitavuiset säkeet. Lyhyet säkeet sisältävät ensimmäiset edellään mainituista rallatuksista: Tir-lan-laïre jne. Les Complaintes-kokoelmassa runojen rytmi muuttuu. Pitkät aleksandriinit tai kymmentävät vaihtelevat lyhyempien kanssa. Erikoisen silmiinpistäviä ovat myöhemmissä runoissa esiintyvät kansanlaulujen mittaan ^{kirjoitetut} ja kansanlauluista suoraan lainatut säkeet, jotka on sijoitettu runoilijan autenttisten rivien lomaan. Tällaisista mainittakoon "Complainte de cette Bonne Lune" (I, 78), jossa esiinty^{ät} alussa ja lopussa "Sur le pont d'Avignon" -nimisen kansanlaulun mittaa noudattavat säkeistöt. "Complaintes des Pianos" -runossa on niin ikään kansanlaulua jäljitteleviä säkeistöjä. Kyseisestä laulusta, "Tu t'en vas et tu nous laisses" on jopa lainattu sellaisinaan kaksi ensimmäistä säettä. Näiden seitsentavujen lisäksi runossa on kaksitoista-, kahdeksan- ja nelitavuisia säkeitä: Eripituisten rivien vuorottelu antaa runoilille hyppelävää, yllättävää rytmiä, joka sisällön ohella korostaa runojen kirpeää huumoria.

Muista tutuista säkeistä mainittakoon lastenlaulun "Nous n'irons plus au bois" alkusäe, joka seuraa yllättävästi tuomion ^{ku} kelloista muistuttavaa säeparia:

Vierges d'hier, ce soir traîneuses de foetus,
A genoux! voici l'heure où se plaint l'Angélu,
Nous n'iront plus au bois
Les pins sont éternels
Les cors ont des appels!...¹

Hyvin tavallisesta ranskalaisesta kansanlaulusta lainattu "Il pleut, il pleut bergères" esiintyy kahdessa Laforguen runossa. ~~Hyvin~~ Perin mirralliselta, tajunnan virtaan perustuvalta tuntuu tämä lainaus eräässä Laforguen melankolisesti alkavista "Dimanches"-runoista:

Le ciel pleut sans but, sans que rien l'émeuve,
Il pleut, il pleut bergères, sur le fleuve.²

Toiseksi käyttää "Lordi" Pierrot tätä kansanlaulun säettä yrittäessään olla huvittava ja epäonnistuessaan surkeasti:

Il faisait si chaud, ah! si chaud, si sec.
Voici qu'il pleut, qu'il pleut, bergères!
Les pauvres Vénus bocagères!
Ont la roupie à leur nez grec!

- Oh! de moins en moins drôle
Pierrot sait mal son rôle?

Samassa Lordi Pierrot'n runossa (I, 132) esiintyy lainaus toisestakin hyvin tunnetusta kansanlaulusta, joka alkaa "Au clair de la lune, mon ami Pierrot". Yhteensattuna onkin täysin luonnollinen, nimien yhtäläisyyden vuoksi. Kansanlaulun Pierrot on tosin aivan tavallinen ihminen eikä suinkaan Pierrot-narri. Laforgue on käyttämällä tämän laulun runomittaa ja muuntelemalla säkeitä saanut aikaan erinomaisen yksinpuhelun, joka aloittaa "Lordi Pierrot'n valituksen". Lainaamme tähän rinnakkain Laforguen muunnoksen sekä alkuperäisen kansanlaulun:

Au clair de la lune, Mon ami Pierrot, Filons, en costume, Présider là-haut! Ma cervelle est morte. Que le Christ l'emporte! Béons à la Lune. La bouche en zéro.	Au clair de la lune, Mon ami Pierrot, prête-moi ta plume pour écrire un mot! Ma chandelle est morte, Je n'ai plus de feu. Ouvre-moi la porte, Pour l'amour de Dieu.
--	--

1 "Complainte des printemps", Ceuvres, I, s. 104-106.

2 Ibid., II, s. 37.

Kansanlaulun kynttilän sijasta Pierrot'n aivot ovat samuneet. Säe "que le Christ l'emporte" on sangen karkeata piilaa, sillä siinä on tavanomaiseen huudahdukseen "que le diable l'emporte" sijoitettu pirun tilalle Kristus.

Balladinomaiset runot "Complainte du pauvre jeune homme" (I, 167) ja "Complainte de l'Époux outragé" (I, 171s.) ovat niin ikään kansanlaulun rytmiin sovitettut, kuten Laforgue itse huomauttaa runojen alussa.

Edellisessä runossa esiintyy rallatus digue dondaine, di-gue dondon, joka erilaisine muunnelmineen on melko tavallinen ranskalaisissa kansanlauluissa. Lainaan "Nuoren miesparan valituksesta" loppusäkeistön:

Quand les croq'morts vinrent chez lui,
Quand les croq'morts vinrent chez lui;
Ils virent qu'c'était un' belle âme,
Comme on n'en fait plus aujourd'hui.
Âme,
Dors, belle âme!
Quand on est mort, c'est pour de bon,
Digue dondaine, digue dondaine,
Quand on est mort, c'est pour de bon,
Digue dondaine, digue dondon!

Kansanlaulun rytmin lisäksi tässä runossa on merkillepantavaa kansanomaisen naivistinen kerronta ja naiivit toteamukset, kuten esim. "quand on est mort, c'est pour de bon".

Lisäväritystä niin ulkoasun kuin runomitankin puolesta antavat Laforguen useille runoille vielä tavattoman monet elisiot ja sidonnat. Ranskan puhekielen mykkä e äännetään ja otetaan tavuja laskettaessa huomioon runoudessa, ellei se ole kesuuran edellä tai ellei seuraava sana ala vokaalilla. Laforgue suorittaa muutta mutkitta elision, jolloin oikeinkirjoitus samaistuu äänneasun kanssa. Elisio voi esiintyä myös sanan keskellä. Tästä ilmiöstä seuraa tietty puhekielenomainen huolettomuus, josta taas on seurauksena eräänlainen "ironic

detachment", varsinkin jos runon aihe on vakava. Edellä olevasta runosta saadaan esimerkkinä elisiosta kaksitavuinen croq'morts, joka normaalisti olisi runoudessa kolmitavuinen croque-morts sekä kuusitavuinen qu'c'était un' belle âme, joka yleensä laskettaisiin runoudessa kahdeksantavuiseksi: que c'était une belle âme. Alempana lainatusta säikeistöstä poimimme täysin kansanomaisen ma pauv' mère, missä é-vokaalin mukana on poistettu myös edellinen konsonantti r; pitäisi tietenkin olla ma pauvre mère.

Ranskan kielessä "sidotaan" konsonanttiloppuinen sana, jos seuraava sana alkaa vokaalilla. Erittäin tavallinen on sananloppuisen s:n sitominen seuraavaan sanaan, jolloin se muuttuu soinnilliseksi. Runossa "La chanson du Petit hypertrophique", jossa muuten elisio on runsaasti, ^{edustettuna} esiintyy erikoislaatuinen sidonta tapaus. Rivissä fair' dodo z'avec elle Laforgue on itse lisännyt z-äänteen dodo- ja avec- sanojen väliin, saaden aikaan hiatuksen välttävän sidonnan. Tällaista väärää sidontaa esiintyy melko paljon tavallisen kansan keskuudessa. Sidonnan, elision, rallatusten ja lapsenomaisen dodo⁷avulla Laforgue on saanut aikaan tehostetun murheellisen-huvittavan säivyn lauluunsa:

C'est d'un' maladie d'coeur
Qu'est mort', m'a dit l'docteur,
Tir-lan-laire!
Ma pauv' mère;
Et que j'irai là-bas,
Fair' dodo z'avec elle.
J'entends mon coeur qui bat,
C'est maman qui m'appelle!
.....

Laforguen vaikutus

Kirje, jonka Laforgue kirjoitti sisarelleen Marielle muutamia viikkoja ennen kuolemaansa, osoittaa runoilijan olleen tietoinen siitä, että häntä pidettiin arvossa kirjailijana: "Ystäväni ovat kiinnostuneita minusta lahjakkuuteni vuoksi... Minulla on oikeus olla ylpeä; ei ole ketään minun polveni kirjailijaa, jolle ennustetaan samanlaista tulevaisuutta. Ymmärtänet, ettei ole monta kirjailijaa, jotka kuulevat sanottavan itsestään: 'Olette nerokas' (vous avez du génie)".¹

Kuitenkin vain pieni osa Laforguen tuotamosta oli julkaistu, kun runoilija kuoli 27-vuotiaana, jättäen jälkeensä joukon käsikirjoituksia; runoja ja muita kirjoitelmia. Complaintes-kokoelmasta oli otettu hyvin pieni painos, 511 kappaletta, v. 1885² ja Limitation de Notre-Dame la Lune'in, tällöin lisäksi oli eri aikakausjulkaisuissa ilmestynyt hänen novellejaan, joista sittemmin muodostettiin kokoelma Moralités Légendaires, sekä yksityisiä runoja ja taidearvosteluja. Se, että Laforgue, huolimatta julkaisujensa vähyydestä, vaikutti aikalaisiinsa sekä seuraajiinsakin niin huomattavasti johtunee lähinnä hänen "modernisuudestaan", hänen epätavallisesta sommittelustaan, joka poikkesi aikaisemmasta. Eritoten hänen megalankolinen ironiansa oli mullistava elementti ajan runoudessa, niin kuin myös muotoon nähden ^{hänen} viimeisissä runoissaan käyttämänsä vers libre. Symbolistit, jotka edustivat Mallarmén ja Gustave Kahnin johdolla ajan tärkeintä kirjallisuusvirtausta, antoivat hänelle suurta tunnustusta. Monia Laforguen ^{runoja ja} tyylisiä antiikin tarinoiden modernisointeja syntyi

¹ Oeuvres, V, s. 196.

² Ibid., II, s. 221.

pian¹. Mallarmé kutsui Laforguen novelleja "symbolismin Voltai-
ren tainoiksi". Ramsey on huomauttanut, että Mallarmélla oli
tällöin epäilemättä erikoisesti Voltairen ironia mielessä.
On sangen todennäköistä, että kaikista Laforguen aikalaisista
juuri Gustave Kahn sai häneltä eniten vaikutteita. Näin huoli-
matta siitä, että Kahnia on usein haluttu pitää aloitteenteki-
jänä, kuten olemme nähneet vapaan mitan kysymyksessä. Vuosikau-
sia kestänyt läheinen kosketus ja ankera kirjeenvaihto on tus-
kin voinut olla jättämättä jälkiään molemmin puolin.

Myöhempien sukupolvien ^{suurista} ranskankielisistä runoilijoista
saanevat Jules Supervielle ja Guillaume Apollinaire eniten
kiittää Laforguen esikuvaa. Superviellen kohdalla Laforguen
kirjallinen esimerkki on ollut suorastaan tuskallisen vangit-
seva. Tämä käy erinomaisesti ilmi "oppilaan" v. 1919 kirjoitta-
masta runosta, jossa tämä anoo, että vanhempi runoilija vapaut-
taisi hänet holhouksestaan ja sallisi hänen olla Supervielle:

- Laforgue, furtif nourricier,
Vois-moi, je dépéris, daigne enfin me sévrer...
Délivre-moi de la tutelle
De tes rigeurs spirituelles;
Souffre que je sois Supervielle!
Enseigne-moi l'ingratitude,
Nécessaire béatitude;
Loin de ta chère Ombre importune
Ah! fais-moi une
Petite place dans la Lune!²

Tavallisestihan pyritään saamaan paikka auringossa. Supervielle
pyytää Laforguelta paikkaa tälle niin rakkaassa ja läheisessä
Kuussa; kuun iso alkukirjainkin muistuttaa esikuvasta! Runo
on mielestäni muutenkin Laforguemäinen. Esim. verbi souffrir
viidennessä säkeessä edustaa Laforguen tyylistä huumoria.

Apollinaire puolestaan oli huuruusvuosinaan saanut vaikut-
teita nimenomaan vuosisadan lopun symbolisteilta, näiden jou-
kossa Laforguelta, kuten Raymond huomauttaa³. Näissä varhaisim-

¹ Ramsey, Op. cit., s. 180ss.

² Supervielle, "Poème", Les dits modernes.

³ Raymond, De nos jours.

missa säkeissä esiintyykin samantapaista leikinlaskua kuin Laforguella (Bestiaires, Calligrammes).

Nuorena kuolleen ranskalaisen prosaistin Alain Fournier'in Laforgue-kiinnostus ja ihailu, joka käy ilmi Fournier'in ja Jacques Rivière'in välisestä kirjeenvaihdosta, on kiinnittänyt Ramsey'n huomiota. Harvan Le Grand Maulnes'in lukijan mieleen tulee, että tätä teosta on ~~ryhdytty~~ kirjoittamaan Laforguen merkeissä. Kirjeessään Jacques Rivière'ille romaanin tekijä näet mainitsee: "Haluaisin lähteä Laforguesta, mutta kirjoittaa romaanin"¹. Hän toteuttikin aikeensa, ja tuloksena oli juuri mainittu nuoren koulupojan osittain eletty, osittain haaveksittu tarina, joka jäi hänen ainoaksi kirjalliseksi muistomerkikseen. Muista Laforguen ranskalaisista seuraajista mainitaan vielä mm. Léon-Paul Fargue.

Laforguen runous herätti vastakaikua myös kotimaansa ulkopuolella. Euroopan ja Amerikan kirjallisuuden historiassaan Paul van Tieghem mainitsee Laforguelta vaikutteita saaneina tšekki Sovan, romanialaiset vuosisadan alun symbolistit sekä erikoisesti T. S. Eliotin.

Amerikka tutustui Laforgueen aluksi lähinnä Symonsin käännösten ja arviointien kautta. Ramsey huomauttaa sattuvasti, että vaikka Mallarmé on suuri runoilija ja vaikka Corbière tuntuu ensi lukemalta pontevammalta ja vaikka Rimbaud on herättänyt innostusta, juuri ymmärtäväinen, ironinen Laforgue on vaikuttanut Amerikan runouteen enemmän kuin kukaan heistä. "Laforgue oli se enkeli, jonka kanssa Amerikan runouden Jaakobin oli painittava", on Ezra Pound sattuvasti sanonut² luon-

¹ Ramsey, Op. cit., s. 190, Notes, s. 261.

² Ibid., s. 192.

nehtiessään Laforguen merkitystä amerikkalaisille runoilijoille.

Huomattavin Laforguen amerikkalaisista oppilaista on sittemmin englantilaistunut runoilija T. S. Eliot. "The form in which I began to write, in 1908, or 1909, was directly drawn from the study of Laforgue together with the late Elizabethan drama...", toteaa Eliot Ezra Poundin runokokoelmaan kirjoittamassaan johdannossa. Neljä varhaisimpaan tuotantoonsa kuuluvaa runoaan hän onkin määritellyt kirjoitetuiksi "Laforguen merkkien alla". Nämä ovat "Conversation galante", "Portrait of a Lady", "Love song of J. Alfred Prufrock" ja "La Figlia che Piange". Opiskellessaan Harvardissa Eliot oli kirjoittanut kolme muuta laforguemaista kokeilurunoa¹, jotka oli julkaistu Harvard Advocate -nimisessä aikakausjulkaisussa. Nämä ovat runot "Spleen", "Nocturne" ja "Humoresque". "Humoresque"issa on nimenomainen maininta "after Laforgue" sulkeissa.

"Spleen"-runossa on tyypillinen sunnuntaiaisetelma: "tyytyväisten sunnuntaikasvojen, myssyjen, silkkihattujen, tietoisien sievistelyn juhlakulkue". Runon loppu on surumielisen ironinen absoluuttisen kynnyksellä seisoo elämä hiukan kaljuna ja harmaantuneena ja odottaa jonkin verran kärsimättömänä, hattu ja hansikkaat kädessä. Sunnuntai tuntuu olevan Eliotille samanlainen "ever-spleen day" kuin se oli ollut Laforguelle². "Humoresque"-runon alkusäe on otettu suoraan Laforguen "Encore un livre..." -runon keskimmäisestä säkeistöstä:

Encore un de mes pierrots mort,
Mort d'un chronique orphélinisme,
C'était un coeur plein de dandysme
Lunsire, en un drôle de corps.³

¹ Ramsey, op. cit., s. 197.

² Kirje Max Klingerialle kesäkuussa 1884. Päiväyksessä: "Baden-Baden, dimanche (ever spleen day). Oeuvres, V, s. 87.

³ Oeuvres, I, s. 243.

T. S. Eliotin kuusi säkeistöinen runo, joka alkaa "One of my marionettes is dead", tuntuu kehittyneen yhdestä ainoasta, juuri yllämainitusta Laforguen säkeistöstä. Eliot on kehittänyt Laforguen teemoja kuitenkin laiveammalti, kuten Ramsey osoittaa¹

J. Alfred Prufrockin rakkausrunossa on tyypillinen laforguemainen henki: siinä "soinnahtaa jotakin Laforguen henke-
vistä valituksista, joskin taiteellisesti kootumpana ja painavampana"². Toisaalta tuntuu melkein siltä, kuin Eliotin säkeet ainakin Prufrockissa olisivat ikään kuin kesympiä ja leppoisampia kuin Laforguen: "Should I, after tea and cakes and ices, Have the strength to force the moment to its crisis?", säkeiden huumoria höystävät loppusoinnut ices ja crisis. Johtuneeko tämä sitten anglosaksien flegmaattisuuteen tapuvasta luonteesta ja toisaalta ranskalaisesta terävyydestä ja energiasta, vaiko siitä, että Prufrock on jo sivuuttanut nuoruuden "Sturm und Drang"-kauden.

Prufrockin rakkausrunon nimihenkilö on näet keski-ikäinen, jo hiukan kaljuuntunut, hienosteleva herrasmies, joka ihmettelee "Do I dare/disturb the Universe?". Saman kysymyksen oli Jules Laforgue esittänyt eräässä kirjeessään v. 1881³.

Itseluottamuksen puute muistuttaa Laforguea. Mm. eräs tämän Dimanches-runoista alkaa:

Bref, j'allais me donner d'un "Je vous aime",
Quand je m'avisai non sans peine
Que d'abord je ne me possédais pas bien moi-même.³

Tämä runon minän yllättävä oivallus sopii myös Prufrockiin. Hänkään ei ole itsensä herra, vaan kyselee:

So how should I presume?
Then how should I begin?
.....

1 Ramsey, Op. cit., s. 198-199.
2 Lauri Viljanen, Hansikas ja muita kirjallisuus tutkielmia, s. 62.
3 Oeuvres, II, s. 151.

And how should I presume?

.....
And how should I then presume?

And how should I begin?¹

Prufrockin hamletimainen epäröinti muistuttaa Laforguen "Avertissement"-runon minän tuuliviirimäisyyttä. "Bonne girouette au trent'-six saisons, trop nombreux pour dire oui ou non" sisältää pelkistettyinä Prufrock-runon edellä olevat kysymykset, jotka saavat tavallaan jatkonsa seuraavissa säkeissä:

And indeed there will be time

.....
Time for you and time for me

And time yet for a hundred indecisions,
And for a hundred visions and revisions.

.....
In a minute there is time

For decisions and revisions which a minute will reverse

Prufrock tosin väittää: "No, I am not Prince Hamlet, nor was I intended to be!" Ei, hän on pikemminkin Polonius-tyyppiä:

Am an attendant lord, one that will do
To swell a progress, start a scene or two,
Advice the prince; no doubt, an easy tool,
Deferential, glad to be of use,
Politic, cautious, and meticulous;
Full of high sentence, but a bit obtuse;
At times, indeed, almost ridiculous-
Almost, at times the Fool,

Nämä säkeet ovat erikoisen herkullisia sen terävän ironisuuden vuoksi, jolla Prufrock puhuu omista luonteenominaisuuksistaan.

Laforguen Dimanches-runo puolestaan jatkuu:

Ainsi donc, pauvre, pâle, et piètre individu
Qui ne croit à son Moi qu'à ses moments perdus,
Je vis s'effacer ma fiancée
Emportée par le cours des choses,
Telles l'épine|voit s'effeuiller,
Sous prétexte de soir sa meilleure rose.

Runon minä, joka on menettänyt kihlattunsa, kuvaa itsensä kurjaksi, kalpeaksi ja kehnoksi yksilöksi. Samantapaista itsetarkkailua on myös Prufrockissa, hänen silmäillessään laihoja käsi varsiaan ja sääriään ja pohtiessaan kiperää kysymystä "Shall I

¹ T. S. Eliot, Collected Poems 1909-1935, London ss. 11-15.

part my hair behind?"

Eliotin sankari on moitteettomasti pukeutunut; hänen kova kauluksensa nousee leukaan saakka ja hänen solmionsa on "upea ja vaatimaton, mutta yksinkertaisen neulan tehostama". Näiden huvittavien yksityiskohtien mainitsemisesta ilmenee Prufrockin dandymainen kiinnostus ulkoasua kohtaan. Huoliteltu ulkoasu lujittaa horjunutta itsetuntoa. Tuntuu kuin hän ryhdistäytyisi ja koettaisi karkoittaa pois alitajunnasta nousevat ihmisten kuvitellut huudahdukset "How his hair is growing thin!" ja "But how his arms and legs are thin!" Näin myös Prufrockin voi kuvitella uskovan omaan minään vain "à ses moments perdus", kuten Laforguen runon minä tekee.

Prufrockin ongelma on lähestyvä vanhuus. Hänen on taisteltava sitä vastaan. Ja hän taistelee, mm. olemalla dandy, ja seuraamalla muotia: "I shall wear the bottoms of my trousers rolled". Niihin aikoihin, jolloin runo kirjoitettiin, olivat ylöskäännetyt housunlahkeet juuri tulossa muotiin¹.

Kun Dimanches-runon minä katselee ikkunasta todennäköisesti messusta palaavaa tyttöä - tällainen nuorten naisten katseleminen ikkunasta on tavanomaista Laforguella - hän toteaa alistuneesti:

On le voit, son petit corps bien reblanchi
Sait qu'il appartient
A un tout autre passé que le mien!

Prufrock taas on kuullut merenneitojen laulavan toinen toisilleen, mutta hänkin toteaa alistuneesti: "I do not think that they will sing to me".

¹ ~~Williamson, A reader's guide to T. S. Eliot, London, 195~~
Mack & Dean & Frost, Modern Poetry, Englewood Cliffs, 1961, s. 121.

Alfred Prufrockin rakkausrunosta henkii mielestäni myös samantapainen sukupuolien välinen ymmärtämyksen puute kuin Laforguella. Prufrock haluaa ilmeisesti kysyä jotakin, ryhtyä johonkin. Merkillisellä, hätkähdyttävällä tiedolla hän haluaisi herättää naisen mielenkiinnon, rakastetun, joka puuhaa pikku askareissa, kohentaa pielusta, heittää pois hartiahuivin, katsoo ulos ikkunasta. Mutta hän epäröi, pelosta, että onkin erehtynyt, että joutuu naurunalaiseksi:

Would it have been worth while,
To have bitte off the matter with a smile,
To have squeezed the universe into a ball
To roll it toward some overwhelming question,
To say: "I am Lazarus, come from the dead,
Come back to tell you all, I shall tell you all" -
I one, settling a pillow by her head,
Should say: "That is not what I meant at all.
That is not it, at all".

Laforgue valittaa¹, etteivät naiset ole koskaan vilpittömiä ettei heille ole olemassa mitään absoluuttista, vaan pelkkiä kompromisseja. Häntä vaivaa heidän pikku hyörinänsä, ikuinen hajamielisen kysyvä ilmeensä:

Et alors, le grand Suicide, à froid,
Et leur Amen d'une voix sans Elle,
Tout en vaquant aux petits soins secrets,
Et puis leur éternel air distrait,
Leur grand air de dire: "De quoi?
"Ah! de quoi, au fond s'il vous plaît?"

Prufrockiin on todennäköisesti siirtynyt joitakin muistumia edellä mainitusta Pétition-runosta, josta Eliot on lainannut miltei sellaisenaan yhden säkeen "La Figlia che Piange"-runoonsa². Sen keskimmäisen säkeistön lopussa lueimme näet:

I should find
Some way incomparably and deft,
Some way we both should understand,
Simple and faithless as a smile and shake of hands.

1 "Pétition", Oeuvres, II, s. 159.

2 Eliot, Op.cit., s. 34.

"Simple and faithless as a smile and shake of hands" on asiallisesti, jolleikaan aivan kirjaimellisesti täsmälleen sama kuin Laforguen Pétitionin erään säkeistön viimeinen rivi:

Jamais franches,
Ou le poing sur hanche:
Avec toutes, l'amour s'échange
Simple et sans foi comme un bonjour.

Myös runossa "Conversation galante"¹ esiintyy Eliotilla laforguenainen ajatus naisen absoluuttisen vihasta:

"You, madam, are the eternal humorist,
The eternal enemy of the absolute.

Monien sisällöllisten vastaavaisuuksien ja alakuloisen ironisen hengen lisäksi, puhumattakaan suoranaisisista lainauksista, Eliotille ja Laforguelle on yhteistä moderni vapaa mitta, jota jälkimmäinen viljeli "Viimeisissä säkeissään", sekä runokuvien omalaatuinen ilmeikkyys.

Prufrockin alussa Eliot kuvaa sumuista, lokakuista iltaa erikoisen suggestiivisesti:

The evening is spread out against the sky
Like a patient etherised upon the table.
.....
The yellow fog that rubs its back upon the window-
panes,
The yellow smoke that rubs its muzzle on the window-
panes,
Licked its tongue into the corners of the evening,
Lingered upon the pools that stand in drains,
Let fall upon its back the soot that falls from chim-
neys,
Slipped by the terrace, made a sudden leap,
And seeing that it was a soft October night,
Curled once about the house and felle asleep.

Laforguella on niin ikään samantapaista väkevää ja konkreettista ankeutta mm. runossa "L'hiver qui vient"²:

On ne peut plus s'asseoir, tous les bancs sont mouillés:
.....
Soleils plénipotentiaires des travaux en blonds Factoles

1 Eliot, Op. cit., s. 33.

2 Oeuvres, II, s. 143-145.

des spectacles agricoles,
Où êtes-vous ensevelis?
Ce soir un soleil fichu git au haut du côté,
Git sur le flac, dans les genêts, sur manteau.
Un soleil blanc comme un crachat d'estaminet
Sur une litière de jeunes genêts.

.....
Il git là, comme une glande arraché dans un cou;

.....
C'est la saison, c'est la saison, la rouille envahit les masses

La rouille ronge en leurs spleens kilométriques
Les fils télégraphiques des grandes routes où nul ne passe

Eliotin keltaisen sumun ja savun kuvaaminen eläimenä, joka pistää kielensä "illan nurkkiin" ja joka liikehtii notkeasti kuin kissa, on erittäin vaikuttava. Samaa voitaneen sanoa myös Laforguen säkeistä "La rouille ronge en leurs spleens kilométriques/Les fils télégraphiques..." ja maatalousnäytelyjen auringon kuvauksesta. Kysymys "où êtes-vous ensevelis" on hätkähdyttävä: Sen voi tietenkin ymmärtää vain "mihin olette kätkeytyneet", mutta verbi ensevelir merkitsee myös ruumiin käärinistä käärinliinoihin. Näin ymmärrettynä runokuva on erikoisen voimakas. Siihen voisi jossain mielessä kenties rinnastaa Eliotin kuvan illasta, joka levittäytyy taivaalle kuin nukutettu potilas pöydälle. Molemmat luontoon sovelletut runokuvat ovat peräisin ihmiselämästä. Tällaiset sovellutukset ovat tosin yleisiä, mutta näissä runokuvissa on jotakin sangen tuoretta ja omaperäistä.

Voisi sanoa, että Eliot aloitti siitä, mihin Laforgue lopetti, mitä tulee runomittaan. Jäykästä aleksandriinista ja kymmentavusta Laforgue näet siirtyi, kuten olemme nähneet, lyhyempien, usein kansanlaulurytmisten säkeiden kautta viimeisten runojensa, "Derniers vers", vapaampaan mittaan, vers libre 'iin. Kokeilulle antoi epäilemättä tukea se, että hän oli v. 1886 kääntänyt Vogue-aikakausjulkaisuun Walt Whitmanian

vapaamittaisia runoja. Eliot puolestaan sai Laforguelta vaikutteita, mitä tulee runomittaan. Vapaalle mitalle tavanomaiset eripituiset säkeet ja säkeistöt sallivat paljon suuremman mielleyhtymien vaihtelevuuden kuin ankaran säännöllinen, klassillinen runomitta. Tällaisesta mitan suomasta ja suuremmasta liikumatilasta johtuu, että niin Laforgue - viimeisissä säkeissä - kuin Eliotkin käyttävät molemmat tajunnanvirtatekniikkaa runoissaan.

Eliotilla on lisäksi Laforguen kanssa - ainakin Prufrockissa - yhteistä ns. henkilöllisyyden jakautuminen dédoublement. Prufrock sanoo runon alussa "Let us go then, you and I". You ei tarkoita naista, rakastettua, kuten saattaisi luulla. You on Prufrockin toinen minä¹. Myös Laforgue puhuu minänsä kanssa varsin usein käyttäen mm. monikon I persoonaa:

Ah! non, laissons, on n'y pert rien.
Suivons-les comme de bons chiens,
(II, 106)

tai osoittaen sanansa sinälle, jota ei ole määritelty:

On ne peut plus s'asseoir, tous les bancs sont mouillés
Crois-moi, c'est bien fini jusqu'à l'année prochaine.
(II, 143)

¹ Williamson, A Reader's Guide to T.S. Eliot, London, 1956,

ψ *Laforgue?*

"La faim, l'amour, l'espoir.....la maladie,
Puis la mort, c'est toujours la même comédie."

Jules Laforgue mustan huumorin runsas viljely selittyy toisaalta hänen onnettomasta elämästään, kädittömyydestä, ja isättömyydestä, ikävästä, joka ahdistaa vieraalla maalla, sairauden ruokkimasta jatkuvasta kuolemanpelosta. ja pohjattomasta "spleenistä". Toisaalta se perustuu hänen saamiinsa kirjallisiin vaikutteisiin, jotka ovat peräisin mm. Baudelairelta ja saksalaiselta mestarilta Heinrich Heineltä. Suuret saksalaiset filosofit ovat niin ikään olleet Laforgue oppi-isiä hänen muuttuessaan profeetasta "buddhalaiseksi" ja "diletantiksi". Suurin tekijä on kuitenkin orpouden ja yksinäisyyden tunne, joka johtuu siitä, ettei hän voi sovittaa kuvittelemansa ihanteen ja todellisuuden välistä ristiriitaa, vaan pukee avuttomuutensa hyökkääväseen asenteeseen ympäristöä kohtaan.

Laforgueen tunne-elämä ~~on ihmistyminen:~~ ^{ei ole tasapainossa}

Mais! j'ai peur de la vie
Comme d'un mariage!
Oh! vrai, je n'ai pas l'âge
Pour ce beau mariage!...

(I, 274)

Terävä äly on runoilijan voima. Älyllisen kehittyneisyyden ja emotionaalisen keskenkasvuisuuden välisen ristiriidan vuoksi runoilija näkee kaiken varsinkin ihmistä koskevan irvokkaana ja naurettavana. Hän ei osaa suhtautua maailmanmenoon hyvántahtoisen leppoisasti eikä hymyillä kanssaihmissen edesottamuksille, kuten tekisi aito humoristi. Laforgue on ironisti, jonka asenne on toisinaan kiristynyt, ikään kuin eräänlainen

sen kostonhimon sanelema. Hän on kuin Dostojevskin Kellarilou-
kon ihminen, joka on sairaalloisen kiinnostunut itsestään, omista sielunliikkeistään. Hän ^{on} liiaksi oman yksilöllisyytensä lumoissa, voimatta ja tahtomatta irroittautua, niin tarpeen kuin se ^{ehkä} olisikin. Hän ei yllä Kellariloukon sankarin näkemykseen: "Vakuutan, hyvä herrasväki, että liiallinen oman itsensä analysoiminen on sairaus... Inhimilliseen kanssakäymiseen riittää liiankin hyvin tavallinen inhimillinen tietoisuus omasta minästä". Liioiteltu itsetunto ja vihamielisen kiristynyt elämänsenne aiheuttavat sen, ettei ihminen voi elää normaalisti yhteiskunnassa. Hänen on paettava kellariloukkoonsa. Mielestäni Laforguekin tavallaan pakeni omaan kellariloukkoonsa - purevan ironiansa turviin. Mutta hänen "sairautensa" saa taiteellisen ilmenemismuodon, joka yhä vieläkin rikastuttaa jälkimaailmaa.

Laforguen ironian kohteena on ennen kaikkea ihminen, "Mahtava Minä" ja "Nutturapäinen elukka". Mutta hänen ivaltaan ja pilaltaan ei säästy mikään muukaan, aina taivaankappaleita ja jumalia myöten. Hänen runokuvansa saattavat olla hyvinkin karkeita, mutta hänellä tapaa myös lempeämpää kiusoittelua. Purevista yksityiskohdista huolimatta hänen ironiansa on useinkin surumielisen henkevää. Sanojen valinta, jopa osittain oman sanaston luominen, on runomitallisten seikkojen ohella erikoisen tärkeä tekijä Laforguen mustan huumorin ilmaisukeinona.

Uudet sanaluomukset perustuvat humoristisiin assosiaatioihin, kuten esim. éternullité, sexiproques, massacrilège-moi jne. Laforguen mustan huumorin asteikko ulottuu kiusoittelusta pilailusta, ivasta ja halveksunnasta moittimiseen, herjaukseen ja parodiaan. Runoilijan ~~yllätyksellisyys~~ yllätyksellisyys

on huomattava tekijä.

Laforguen viimeisissä säkeissä ironia muuttuu lempeämmäksi - melankolisemmaksi; herjaava asenne väistyy. Hän on laskenut aseensa ja anoo:

O Nature, donne-moi la force et le courage
De me croire en âge,
O Nature, relève-moi le front!
Puisque, tôt ou tard, nous mourrons...
(II, 191)

Varhainen kuolema katkaisi mielenkiintoisen kehityskulun. Sellaisenaankin Laforguen mustan huumorin värittämä runous on mahtava "cri humain", jonka kaiku kiirii vielä meidänkin aikamme runoudessa.

Lähdeluettelo

- Baudelaire, Charles, Les Fleurs du mal, Paris.
- Bergson, Henri, Le rire, essai sur la signification du comique, Paris, 1941.
- Boyle, Robert, Metaphor in Hopkins, University of North Carolina Press, 1961.
- Byron, Don Juan, Cambridge Massachusetts, 1958.
- Durry, Marie-Jeanne, Jules Laforgue, éd. Poètes d'aujourd'hui.
- Eliot, T. S. Collected Poems 1909-1935, London, 1954.
- Frye, Northrop, Anatomy of Criticism, Princeton University Press, 1957.
- Gide, André, Anthologie de la poésie française, Paris, 1956.
- Guichard, Léon, Jules Laforgue et ses poésies, Grenoble, 1950.
- Heine, Heinrich, Buch der Lieder, Leipzig.
- Jankélévitch, Vladimir, L'Ironie, Paris, 1936.
- Knights, L. C. - Cottle, Basil, Metaphor and symbol, London, 1960.
- Kupiainen, Unto, Baudelaire "pahan kukkien runoilija", Porvoo 1953.
- Laforgue, Jules, Oeuvres complètes: (Mercure de France):
I Poésies: Le Sanglot de la terre; Les complaints; L'Imitation de Notre-Dame la Lune, Paris, 1922.
II Poésies: Des fleurs de bonne volonté; Le Concile féerique; Derniers Vers; Appendice Paris, 1922.
III Moralités Légendaires, Paris, 1924.
IV Lettres I, Paris, 1925.
V Lettres II, Paris, 1925.
- Lanson, Gustave, Histoire de la littérature française, Paris, 1951.

Lewis C. Day, The poetic Image, London, 1958.

MacLeish, Archibald, Poetry and Experience,

Mack & Dean & Frost, Modern Poetry, Englewood Cliffs, 1961

Micha, Alexandre, Verlaine et les poètes symbolistes, Classique
Larousse.

Raymond, Marcel, De Baudelaire au surréalisme, Paris, 1947.

Sharpe, Robert Boies, Irony in the Drama, North Carolina Press
1951.

Shipley, Joseph T., Dictionary of World Literature, New York,
1953. (Porvoo, 1955.)

Viljanen, Lauri, Hansikas ja muita kirjallisuustutkimuksia,

Wellek, René, A History of Modern Criticism, 2. The Romantic
Age, Yale University Press, 1955.

Williamson, George, A Reader's Guide to T. S. Eliot, London,
1956.

Wimsatt-Brooks, Literary Criticism, A Short History, New York,
1957.